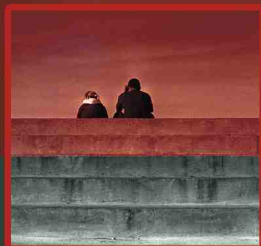
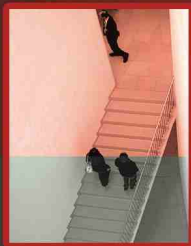

ГРАЃАНСКИ ПРАКТИКИ

Македонски центар за меѓународна соработка

**ВОЛОНТЕРСТВОТО ВО МАКЕДОНИЈА
РАДОСТА НА ДАВАЊЕТО**

**СО ПРИНЦИПИТЕ НА ЕДНАКВОСТ И
НЕДИСКРИМИНАЦИЈА ДО ГРАЃАНСКА ПРАВДА**

Број 4

Граѓански практики

Волонтерството во Македонија
Радоста на давањето

Со принципите на еднаквост и недискриминација
до граѓанска правда

Број 4

Библиотека: Граѓанско општество
Граѓански практики

Издавач:
Македонски центар за меѓународна соработка

Извршен директор:
Сашо Клековски

Одговорен уредник:
Гонце Јаковлеска

Лектор:
Даниел Медароски

Дизајн и подготовка:
Кома лаб. – Скопје

Печатница:
Графохартија – Скопје

Тираж: 500

Адреса на издавачот:
Македонски центар за меѓународна соработка
ул. „Никола Парапунов“ бб, п. фах 55
1060 Скопје, Република Македонија

e-mail: mcms@mcms.org.mk
www.graganskisvet.org.mk

СОДРЖИНА

- 7 Предговор
- 9 Волонтерството во Македонија
Радоста на давањето
Маријана Иванова
- 21 Волонтерството и јавните институции во Македонија
Владо Каранфиловски
- 31 Волонтерството во Република Македонија
Елеонора Стојкова
- 41 Со принципите на еднаквост и недискриминација до
граѓанска правда
Жанета Ќосе
- 51 Улогата на државата и граѓанските организации во
заштитата на правата на човекот - дуо или дуел?
Мишо Докмановиќ
- 59 Белешка за авторите

Предговор

Почитувани читатели,

Пред вас е новиот број на Граѓански практики, овој пат посветен на волонтерството во Македонија и на заштита на човековите права низ механизмите на граѓанските организации.

МЦМС, преку Граѓански практики, реши да го постави пред потенцијалните истражувачи на теми значајни за граѓанското организирање предизвикот наречен **волонтерство**. Волонтерството како практика на граѓанските организации но, не само нивна. Волонтерството како законски нерегулирана област која крие големи потенцијали. Анализирајќи ги досегашните искуства, авторите на текстовите презентирани на овие страници ги посочуваат искуствата на другите земји во оваа област и ги даваат своите сугестии во кој правец би требало да се размислува и да се дејствува при регулирањето на волонтерството во Македонија.

Овој број на Граѓански практики доаѓа во времето кога во Македонија е отпочната една поширока акција за промовирање на волонтерството од страна на младинските граѓански организации. Се надеваме дека размислувањата презентирани на овие страници ќе дадат свој придонес во формулирањето на конечните решенија во овој вид организирање.

Два текста се посветени на втората тема. Во нив вниманието е насочено кон **механизмите на заштита на човековите права** и во еден дел тоа се задржува на граѓанските организации како еден од тие механизми. Појавата на сè поголем број граѓански организации, за еден од авторите е показател на неможност на државата да одговори на сите прашања, од една страна, и активизмот на граѓаните кои сакаат преку граѓанските организации самите да си помогнат во надминувањето на проблемите, од друга страна.

И двете теми поттикнуваат на размислување за повеќе отворени прашања кои не се ексклузивно поврзани со граѓанското организирање. Затворањето на тие прашања, пак, нè упатува на меѓузависноста на граѓанскиот сектор со другите сектори во општеството.

Гонце Јаковлеска
соработник за односи со јавноста

— Волонтерството во Македонија Радоста на давањето

Вовед во волонтерството

Оној кој не сторил нешто за некого, па макар и за непознат, а притоа да немал никаква лична корист - не ја спознал радоста на давањето, една од највозвишените состојби на човековата свест. Доброволното давање нешто што ни припаѓа нам (нашето време, знаење, искуство, материјални добра), може да биде спроведено на различни начини. Ретки се оние кои безрезервно работат за другите, без остварување лична (материјална) корист, како Мајка Тереза, сестрите од нејзиниот ред и слични благородни луѓе како нив. Но, веројатно многумина, а особено луѓето кои работат во областа на граѓанскиот сектор, ќе се препознаат во дефиницијата на волонтерството, која најчесто се среќава во литературата од оваа област: „Волонтер (терминот потекнува од латинскиот збор волонтариус=доброволец, некој кој е склон кон нешто) е личност која доброволно и бесплатно работи за добробитта на другите луѓе или за некоја општа цел“.

Односно, волонтери се лица кои на некоја организација, заради реализирање одредена активност во служба на заедницата и која придонесува за нејзиниот развој, ѝ ги ставаат на располагање своето време, труд, искуство, знаење, вештини... Она по што се препознаваат волонтерите е нивниот бесплатен труд. Во дефинирањето на волонтерството обично се кажува дека тоа не подразбира остварување лична полза, но тоа е прашање што отвора простор за дискусии - лична полза е и самото чувство на среќа, задоволство и радост од давањето и правењето добро за некого. Или, пак, учењето, стекнувањето нови знаења, усовршувањето на сопствените вештини, запознавањето нови луѓе, референцата која може да ја донесе таквото ангажирање, исполнувањето на слободното време,

замената за служењето војска и низа други видови лична сатисфакција и надомест кои луѓето обично ги наведуваат како причини заради кои се решиле да волонтираат.

Исто така, во литературата се толкуваат различно, на пример, мотивацијата за волонтерско ангажирање како замена за служењето воен рок, или пак, дискутабилно е дали доброволното донирање парични средства може да се смета за волонтерско ангажирање. Но, она во што се согласуваат различните пристапи и толкувања на волонтерството е дека волонтерот не остварува лична материјална (парична) корист. Тој, значи, работи бесплатно (но, притоа може да добие одреден надомест што ги покрива неговите трошоци, како превоз, социјално осигурување и слично).

Според податоците на Организацијата на Обединетите нации од 2002 година, во светот имало околу 420 милиони волонтери. Да се надеваме дека нивниот број се зголемил и дека волјата за овој вид ангажирање уште повеќе ќе расте.

Историјат на волонтерството во Македонија

Луѓето на нашиве простори, и во минатото и сега, својата хуманост ја докажувале на различни начини. Во Државниот архив на Република Македонија, на пример, е забележано дека пред почетокот на Втората светска војна, во Скопје работеле хуманитарните здруженија „Тетовска јабука“ и Муслиманското добротворно здружение „Шефкет“ (во превод од турски = милост), чии членови доброволно и без паричен надомест активно дејствувале помагајќи им на старите, сиромашните, невработените, на сирачињата.

По Втората светска војна масовно се работеше според волонтерскиот принцип на изградбата на земјата - се спроведоа бројни и масовни работни акции во кои претежно младите луѓе доброволно работеа на создавањето голем дел од инфраструктурата која ја користиме и денес. Тој „ударнички“, волонтерски елан траеше долго, некаде до крајот на 80-тите години од 20-от век, кога опадна. Но, беше заменет со друг вид волонтерско ангажирање - во невладините организации чии број сè повеќе растеше, особено по распадот на СФР Југославија и осамостојувањето на Македонија, во 90-тите години од минатиот век. Денес, по 15-тина години, на почетокот на 21. век, во Македонија постојат околу 5.300 здруженија на граѓани и фондации, чии членови главно работат на волонтерска основа, без паричен надомест.

Теоретска рамка на волонтерството

Во Македонија речиси не постои литература поврзана со волонтерството. И оние неколку книшки, брошури и истражувања до кои успеавме да дојдеме во истражувањето на оваа проблематика, се исклучиво создадени од граѓанските здруженија и фондациите. Тоа се:

- Прирачник за волонтери, издаден од Националниот демократски центар од Битола, со финансиска поддршка од Фондацијата Институт отворено општество - Македонија;
- Прирачник за развивање програми за волонтери, како дел од проект на СОС и ХЗ „Мајка“ од Куманово, со финансиска поддршка од холандската фондација „НОВИБ“ (во изготвувањето учествуваа претставници на повеќе здруженија на граѓани од Македонија);
- Книгата „Општината, тоа сме ние - нема огради за волонтерската дејност“, издадена и финансирана од македонската канцеларија на Фондацијата Конрад Аденауер од Германија;
- Анализа на правната рамка за волонтирање во Македонија - истражување наредано од Меѓународниот центар за непрофитно право (ИЦНЛ) со седиште во Вашингтон, САД, а финансирано од УСАИД/Македонија и Канцеларијата за демократија, управување и социјална транзиција, Канцеларија за Европа и Евроазија, Биро на САД за меѓународен развој (изготвено со учество на експерти и претставници на граѓански здруженија од Македонија).

Тука, секако, спаѓаат и интерните документи и работни материјали кои на оваа тема ги имаат создадено здружението Акција здруженска и Македонскиот центар за меѓународна соработка (МЦМС). Во библиотеката на МЦМС, исто така, се наоѓа и странска литература поврзана со волонтерството¹.

Во нашата држава, исто така, волонтерството не е вклучено во образовниот систем. Не се изучува ниту во рамките на предметот „Граѓанско образование“ кој се учи во основните училишта, иако преку тој предмет децата на различни начини стекнуваат поим за овој вид активност. На факултетите и во средните училишта не се изучува ни во редовната, а ниту

¹Изданијата и материјалите споменати тука (домашни и странски) се користени при создавањето на овој текст.

пак во факултативната настава - колку што во рамките на истражувањето за овој текст успеавме да дознаеме. Исто така, волонтерството не е предмет на проучување на институтите и академските институции.

Во светот, наспроти ваквата состојба кај нас, постојат различни институти за истражување на волонтерството. На пример, Институтот за истражување на волонтерството (Institute for Volunteering Research - IVR) од Велика Британија, еден од многуте слични кои работат главно во земјите од ЕУ, САД и другите кои спаѓаат во категоријата „развиен свет“ (подетални податоци на www.ivr.org.uk). Институтот спроведува проекти и истражувања, издава билтени и книги, иницира и организира волонтерски акции, конференции и различни други настани за промоција на оваа дејност. Од 1 до 7 јуни учествуваше во Волонтерската недела во Велика Британија. На организациите кои примаат волонтери им дава практични упатства (како „Viva Self Help Guide“) да ја калкулираат економската вредност од ангажирањето на волонтерите.

Европскиот волонтерски сервис е програма на ЕУ која поддржува неформално образование на млади луѓе преку нивно меѓународно волонтерско ангажирање во области кои се насочени кон развој на општествата. Иако ова не е во вистинска смисла на зборот образование за волонтерството како дејност, младите луѓе учат за практичните аспекти на волонтерската дејност и работат за општата корист.

Во регионот теоретската рамка за волонтерството, но и неговата практична примена, се развиваат многу поорганизирано и побргу одошто во Македонија. Во Србија, на пример, на почетокот на годинава - поточно, од 20 до 22 февруари 2004 година, беше одржан семинар на тема „Управување со работата на волонтерите“, наменет на учесниците на проектите кои ги финансира ЕУ, а кои имаат за цел да го поддржат граѓанското општество во Србија. Во Хрватска е активен „Волонтерскиот центар“ од Загреб, кој меѓу другите активности (организирање волонтерски кампови, акции и слично), работи и на афирмација и едукација на населението во областа на волонтерството. Хрватското здружение на параплегичарите и тетраплегичарите, кое исто така активно работи на образованието, промоцијата и јавната свест за волонтерството, на својата веб-страница www.hupt.hr ја има поставено „Општата декларација за волонтерството“, документ усвоен од ИАВЕ - Меѓународната асоцијација на волонтерите, по повод прогласувањето на 2001-та за Меѓународна година на волонтерите. Во Варшава, Полска, во 2002-та година, беше

организиран семинар на меѓународни експерти под наслов „Законски проблеми кои се однесуваат на волонтерството во Европа“.

Правна рамка на волонтерството

Во Република Македонија не постои закон што ја регулира оваа проблематика, за разлика од многу европски држави (види во табелата). Единствено споменување на овој термин во македонските закони, како што е истакнато во Анализата на правната рамка за волонтирање во Република Македонија - ИЦНЛ, е во Законот за социјална заштита, каде се наведува волонтерската работа како средство на програмата за справување со социјалните проблеми (член 9 и член 63, Службен весник на РМ 50/97 и 16/2000). Но, освен што се наведува волонтерската работа како работа извршена „со лично ангажирање и без надомест“, овој закон понатаму не го споменува волонтерството, ниту пак на каков било начин ги регулира правата и обврските на волонтерите и нивните корисници. Непостоенето на закон кој на сеопфатен начин би го регулирал или уредувал волонтерството, се вели во оваа анализа, како резултат предизвикува недоразбирања во примената на другите закони во случаите во кои се вклучени волонтерите. Односно, и волонтерите и организациите кои ги користат нивните услуги можат да бидат предмет на регулирање на законите за работни односи, законите за договорни односи и законите за социјални бенефиции.

Во Анализата се наведува дека во колективните договори се споменуваат „волонтери приправници“, но тоа може да претставува извор на некои забуни во однос на надоместот на волонтерите - таквите „волонтерски приправници“ имаат право на одреден надомест, што секако ги разликува од волонтерите. Според Законот за работни односи, пак, работодавците можат да бидат казнети доколку на лице кое работи во нивната организација не му исплатат најнизок износ на плата определена за соодветната струка. Истиот закон наведува дека е обврзно да се склучи писмен договор за работа со сите лица кои работат во организацијата. Односно, со цел да се заштитат правата на вработените (правото на плата, на ограничено работно време, на годишен одмор, на здравствено и социјално осигурување и друго), законите во Република Македонија го обесхрабруваат волонтерскиот труд, што е најдиректна негативна последица на непостоењето соодветна регулатива за волонтерството. Анализата ги разгледува и Законот за облигациски односи (кој ги регулира договорните односи), како и Законот за здравствено осигурување, Законот за персонален данок на доход, кои на еден или друг начин, кои можат да внесат забуни во законското третирање

на волонтерството, па дури и да го демотивираат. Во оваа анализа се изнесени и препораки за изготвување закон за уредување на волонтерската дејност како значајно прашање за зацврстување на граѓанското општество во Македонија, како и измени на некои закони (даночните закони и законите за социјални олеснувања), а кои би требало да содржат барем неколку елементи:

- признавање на правниот статус на волонтерите;
- нов формален законски инструмент - договор за волонтирање;
- заштита на олеснувањата кои ги добиваат волонтерите во случај на невработеност;
- измена на даночните закони со кои би им се овозможило на организациите да ги одбиваат трошоците поврзани со волонтерите.

Новиот Закон за одбрана на Република Македонија ја предвидува можноста за волонтерско работење (цивилна служба), наместо отслужување на класичната воена обврска. Таквата можност е предвидена и со Уставот на Република Македонија, како и во Европската конвенција за човекови права чиј потписник е нашата држава.

Што се однесува до статистиката поврзана со волонтерството, се обидовме да се информираме во Републичкиот завод за статистика. Информацијата што ја добивме оттаму е кратка и јасна - во Република Македонија не се води никаква статистичка евиденција поврзана со волонтерството.

Нормирање на волонтерството во некои држави во Европа:

Држава	Правна рамка	Надомест на трошоци за волонтери	Осигурување за волонтерите	Владина поддршка на волонтерството
Италија	- Правна норма 266/91 за волонтерството - Правна норма 381/91 за социјалната работа - Правна норма 64/01 за Државната волонтерска служба - Правна норма 383/00 за промовирање на социјалните организации	Востановена практика	Обврзно	Да
Велика Британија	Волонтерството е регулирано со обичаите, востановената практика и договорите меѓу примателот и волонтерот	Востановена практика	Обврзно	Да
Белгија	Декрет за волонтерството	До 25,79 евра на ден	Да	Висок државен совет за волонтери: дава предлози за унапредување на активноста
Шпанија	- Закон 6/1996 за волонтерството - Регионални закони	Утврдено со Закон	Утврдено со Закон	- Законот дефинира мерки за заштита на волонтерството - Државен план за волонтерство, одобрен од Министерството за труд и социјална политика

Португалија	<ul style="list-style-type: none"> - Закон за волонтерство - Декрет 383/99 за унапредување на Законот за волонтерство - Регулатива 745-Г/96 - Програма „Млади волонтери за солидарност“ - Прописи од 1996 - Програма „Лусидас“ 	Да	Да	Да
Грција	<ul style="list-style-type: none"> - Закон 2646/98 за унапредување на волонтерството - Кој било закон 	Зависи од организацијата	Зависи од организацијата	<ul style="list-style-type: none"> - Државен акциски план за социјално вклучување - Генерален секретаријат за млади - спроведува волонтерски програми
Романија	<ul style="list-style-type: none"> - Закон за волонтерство - Волонтерството се смета за платена работа 	Да	Да	Акциска програма за млади
Чешка	<ul style="list-style-type: none"> - Закон за волонтерство 2002 - Акт за волонтерска служба 2002 	Да	Да	Финансиска поддршка од државата и социјална заштита
Унгарија	<ul style="list-style-type: none"> - Кој било закон - Волонтерите се сметаат за вработени 		Унгарија	<ul style="list-style-type: none"> - Програма „Гате“ - ги поврзува младите со стари лица и лица со посебни потреби - Програма за волонтирање во болници - Стратешки документ на Владата за граѓанското општество

Полска	Закон за јавна корист, акции и волонтерство, 2003	Да	Да	Владата ги поддржува граѓанските организации и задолжува комисији и организации да спроведуваат јавни задачи
Словенија	- Кој било закон	Зависи од организацијата	Зависи од организацијата	Државна мрежа за волонтерско дејствување во состав на училиштата
Летонија	Нацрт-закон - акт за здружување и формирање организации		Зависи од организацијата	Да
Литванија	- Резолуција 1511 - Декрет 732/2002	Зависи од договорот	Зависи од договорот	Да

Практични примери од волонтерството (странски и домашни волонтери во Македонија)

Во Македонија работат неколку волонтерски организации (VOCA, Peace Corps) што ангажираат волонтери од странство кои работат главно со граѓанските здруженија во Македонија. Во нашата држава доаѓаат и волонтери кои се канализирани преку волонтерски агенции што работат во странство, или пак кои самоиницијативно наоѓаат начини да го вложат својот бесплатен труд, сакајќи да ја запознаат и да ѝ помогнат на нашата држава.

Ева Шарп е студентка од Велика Британија која летово (во август 2004 година) работеше како волонтер во рамките на манифестацијата Битола отворен град - Меѓународен младински уметнички фестивал. Таа, пред да дојде во Македонија, не знаеше што точно ќе биде нејзиниот ангажман, а нејзиното волонтерско учество беше организирано преку една од британските агенции за волонтери. Македонија ја избра поради тоа што нејзин познатик работел тука, а волонтерскиот ангажман за неа беше начин корисно да го исполни слободното време во текот на летото и да запознае една нова култура.

Флоријан Клингмилер е студент по математика од Австрија, кој веќе цела година работи волонтерски во Фондацијата Институт отворено општество - Македонија (ФИООМ), наместо отслужување на воениот рок во неговата држава. Тој вели дека се противи на воениот сервис и како опција избра да работи волонтерски во странство. Барајќи некој ангажман на Балканот, со помош на свои пријатели од Македонија, завршил во ФИООМ. Вели дека повторно би работел како волонтер, бидејќи овој вид работа му нуди сатисфакција, а работењето во нова културна средина е едно од неговите најважни искуства. Тој смета дека е важно да се волонтира, дека тоа е добро да се направи и за другите и за самиот себеси, затоа што човек така се чувствува како дел од заедницата и дека прави нешто добро за неа. Тоа е важно и за секторот во кој работи волонтерот, бидејќи помага да се унапреди истиот.

Виолета Ефтимова е претседателка на Здружението за борба против малигните заболувања „Нов живот“ - Штип. Виолета веќе пет години волонтира во Центарот за поддршка на жените заболени од рак на дојката „Нов живот“ од Штип. Таа професионално работи во здравствениот сектор и смета дека е важно тоа нејзино знаење да го пренесе и преку својата волонтерска работа да им помогне на оваа група жени. Но, поголем мотив е да го пренесе и своето лично искуство од борбата против оваа болест. Според нејзиното искуство, во Македонија не се вреднува соодветно волонтерскиот труд, но за неа е важна поддршката која ја добива од своето семејство, а во овој ангажман се пронашла себеси. Вели дека ѝ претставува проблем да привлече и други лица од својата средина да се ангажираат како волонтери. Но, таа продолжува со своите напори, кои вклучуваат и обид да создаде група за поддршка на жени заболени од рак на дојката.

„Помагам од чисто човечки причини. Прва причина, она што ме мотивираше да иницирам основање едно вакво здружение (за борба против малигни заболувања) е фактот што „и јас сум една од нив“ - јас сум оперирана од рак на дојката. Првиот контакт го имав во семејството - мајка ми почина од рак. Потоа, моја блиска пријателка се разболе од рак, и со неа ги поминав сите трауми. На крајот - мене ми се случи...

Сум го поминала тој пат, операцијата, третманите, душевната криза... Знаам што им се случува на болните од рак, знаам какви проблеми имаат. Сакам да им помогнам зашто мислам дека им треба поддршка, како што мене ми требаше кога ми ја кажаа дијагнозата. Мислам дека помагам од чисто човечки причини. Мислам дека можам да им помогнам на болните полесно да се справат со болеста, да им дадам мотив. Сакам да им бидам позитивен пример, сакам да знаат - да им покажам дека не е крај на сè кога ќе се разболат.

Јас можам слободно да зборувам за болеста (многу луѓе што ги познавам и се оперирани, не сакаат да зборуваат за болеста) и да разговарам со пациентите - за моето искуство, за моите стравови, за мојот сегашен живот, им давам совети за исхраната. Мислам дека на тој начин им помагам и тие да 'се отворат' зашто најчесто тие не зборуваат за својата болест; а некако ми се чини дека болеста полесно се поднесува и многу полесно се надминуваат проблемите кога зборуваш за тоа."

Александра Димова 11 месеци е волонтерка во македонската канцеларија на Регионалниот центар за животна средина за Централна и Источна Европа (РЕЦ). Таа започнала да работи во РЕЦ поради обврската, како студент на Интердисциплинарните студии по инженерство за животната средина, да оствари пракса од две недели пред пријавувањето на дипломската работа. Но, по завршувањето на задолжителните две недели, таа самоиницијативно продолжила да работи како волонтер во РЕЦ уште 11 месеци. Вели дека многу научила од работата и дека го препорачува овој вид ангажирање за секој кој сака да научи и истовремено да даде свој придонес.

Мајка Тереза и скалата на Маслов

Што е она што ги мотивира луѓето да го вложуваат својот труд, знаење или вештини? Искуствата и придвижувачките фактори се различни - некој сака да учи, некој сака да запознае нешто ново, некој да им помогне на сличните на себе, некој едноставно да ја почувствува радоста на давањето...

Мајка Тереза кажува едноставна вистина, а Абрахам Маслов ги анализира и категоризира човековите потреби. Едно чисто човечко и едно научно толкување, но и двете важни и корисни да се разбере мотивацијата на волонтерството:

„Ако правиш добро, тоа ќе го припишат на твоите себични цели.

Не е важно - прави добро!

Доброто што го создаваш, утре ќе биде заборавено.

Не е важно, создавај!“

(дел од Молитвата на Мајка Тереза)²

² Од „Нобловката Мајка Тереза“, Стојан Тренчевски

Познатата Теорија на Маслов (теоретичар на менаџмент), позната како „Пирамидата на Маслов“, човековите потреби ги категоризира на следниов начин³:

- На дното на пирамидата се физиолошките, основните потреби (да се задоволат гладот, жедта, потребата од топлина);
- Потоа, се надградува потребата од сигурност (заштита од опасности и повреди);
- Следуваат општествените потреби (пријателство, прифатеност, припаѓање);
- Како што расте пирамидата, се надоврзува потребата за позитивно мислење за самиот себеси (самопочит, статус, авторитет);
- На врвот е потребата од самоисполнување, самореализација (развој на сопствената личност и способностите).

Во книгата „Општината, тоа сме ние - нема огради за волонтерската дејност“, издадена од Фондацијата Конрад Аденауер од Германија, Хорст Канитц вели „Граѓанскиот ангажман како израз на демократскиот етос во модерната културно-социјална држава е во согласност со претпоставката за човекот во уставот“. Во истата книга, Мари-Луизе Дет вели: „Во училиштата, општествениот ангажман мора да се сфати како суштински и составен дел од воспитната задача. Учениците треба благовремено да се запознаат со сопствениот одговорен ангажман за другите“.

Но, без оглед на мотивацијата и на третманот од страна на државите, волонтерството секогаш заслужува почит и признание. Тоа е израз на сопствената возвишена свест, на достигнувањето на врвот на пирамидата. Односот на општеството, пак, кон волонтерот, е одраз на возвишеноста и развиеноста на самото општество. Но, без оглед на тоа што волонтерството во одредени средини не добива признание, треба да се потсетиме на зборовите на Мајка Тереза: „Не е важно, прави добро!“

³ Од „Волонтери - драгоцени сарадници“, Малгоржата Ошман и Павел Џордан

— Волонтерството и јавните институции во Македонија

1. Воведни разгледувања

Иако корените на волонтеризмот и волонтерското работење ги има уште во далечното минато, тие се проткајуваат во развојот на цивилизацијата и општеството воопшто (културолошки движења), потребата за глобално дефинирање и препознавање на волонтеризмот и волонтерското работење се релативно нова појава на меѓународната општествено-економска и политичка сцена. Првите чекори кон развојот на заедничка одредба за уважување и прифаќање на волонтерското работење се гледаат во почетокот на 20. век и главно се однесувале на хуманитарно работење, за обнова и изградба на области разрушени за време на Првата светска војна. Понатаму, меѓународното регулирање на волонтерскиот статус во овој период главно се сведува на билатерална соработка на државата и не опфаќало поширок контекст, т.е. признавање и препознавање на волонтеризмот и волонтерското работење на глобално ниво и од страна на меѓународните организации.

Првите конкретни чекори кон меѓународно правни признавања и препознавања на волонтерското работење направени се во средината на втората половина на 20. век. Во тоа време, во склоп на Генералното собрание на Обединетите нации се формира посебна канцеларија со цел да ги регрутира и ангажира волонтерите, за помош во кризни ситуации, на глобално ниво - Волонтери на Обединетите нации (ВОН). Оваа канцеларија во тој период претставувала дополнителна помош на програмите за поддршка и развој, кои ги развивале други агенции на Обединетите нации низ целиот светот. Ваквата состојба постоела сè до 17 декември 1985 година, кога Генералното собрание на Обединетите нации ја донесе првата заедничка резолуција (резолуција ОН 40/212) која се зема и како почеток за вклучување на волонтеризмот и волонтерското работење во меѓународната правна регулатива.

По оваа резолуција покренати се низа иницијативи во различни меѓународни институции и за брзо време се појавуваат низа меѓународни правни

документи коишто го третираат волонтеризмот и волонтерското работење во своите држави. Така, во почетокот на 90-тите год. во оквирот на европските институции се создаваат одредени програми кои би се занимавале со волонтеризам и волонтерско работење, а следната резолуција која е донесена од страна на Генералното собрание на Обединетите нации е резолуцијата 52/17. Оваа резолуција е донесена на 20 ноември 1997 година, и со оваа резолуција 2001 година е прогласена за Меѓународна година на волонтерите, како премин во нов милениум и негов почеток на хуманистичка основа и вредности кои само по себе ги носи волонтерското работење. По освојувањето на овој документ и останатите меѓународни институции (Советот на Европа, Интерпарламентарното собрание, Европската заедница и др.), во своите официјални документи го вклучуваат волонтерското работење и поставуваат основи за развој на волонтеризмот на глобално ниво.

Така, на 11 мај 2000 година се усвојува Европската конвенција за промоција на меѓународниот долгорочен волонтерски сервис за млади, донесен од страна на Советот на Европа. Понатаму, Обединетите нации на 5 декември 2001 год. донесоа резолуција за помош и поддршка за развојот на волонтеризмот (резолуција56/38), додека на 26 ноември 2002 година е донесена следната резолуција (57/106) која ја надополнува претходната и вклучува нови аспекти на третман и препознавање на волонтерското работење.

Покрај овие резолуции, постојат низа документи кои се донесени од страна на Европската комисија и други институции на Европската Унија, Обединетите нации и Советот на Европа, како релативни документи за развој и поддршка на волонтеризмот на просторите на Југоисточна Европа.

2. Волонтерството во Македонија

Историјатот и корените на волонтерското работење во Македонија се врзува за традиционалната солидарност како препознатлива карактеристика на културата на македонскиот народ. Традицијата и природата на ваквата солидарност најблиска е на фамилијарните и меѓусоседските односи развиени на принципот на меѓусебната поддршка и помагање. Ваквото помагање најчесто се однесувало на работи кои се преобемни за да можат да се извршат само од членовите на потесното семејство. Овој облик на волонтерско работење се задржал до денес, но во помали размери заради темпото на живот кое го наметнува „новото време“.

Во периодот пред независноста, кога Македонија сè уште беше дел од СФР Југославија, може да се каже дека делевме исти, односно слични искуства

како и другите републики кои беа дел од заедничката држава.

Волонтеризмот се состоеше од ангажирање на младите за волонтерско работење на обнова на земјата по воениот период (по 1945 год.). Ваквите активности беа организирани со цел да се обнови и реконструира земјата (изградба на пруги, патишта, мостови, згради). Ваквиот вид волонтерско работење продолжи и понатаму да живее, но во нешто помал обем, сè до крајот на осумдесеттите години на минатиот век. Во овој период, т.е. за време на социјализмот, постоеше можност за волонтерско работење, но само во организациите како што се Црвениот крст, Сојузот на извидниците, Феријалниот сојуз и сл. Исто така, како волонтерско работење се сметала и училишната пракса, односно некои активности кои се одвивале во рамките на училиштата.

Во периодот непосредно по независноста на Македонија, волонтерското работење и волонтеризмот ги задржаа истите карактеристики и истите рамки на волонтирање како и во претходниот период. Во повеќето случаи луѓето волонтираа во организации како што е Црвениот крст (хуманитарни организации) и нивниот ангажман во овие организации во целост бил доброволен.

Појавата на граѓанските организации во текот на деведесеттите години на минатиот век дале свој придонес во развојот на волонтеризмот во земјата. Граѓанските организации главно организирале најразлични активности кои се реализирале само преку волонтерско работење и ангажман.

Меѓутоа, за најчест облик на волонтирање во јавните институции во Македонија се смета работењето на студентите, кои се обврзани да волонтираат, со цел да стекнат искуства, а сето тоа е сопствен дел на нивната образовна програма, што во суштина го поставува прашањето дали таквите активности претставуваат волонтерска работа во вистинска смисла на зборот.

Врз основа на искуствата и показателите од минатото, може да се каже дека волонтеризмот во Македонија не е на задоволително ниво, имајќи предвид дека во овој временски период од осамостојувањето, па сè до денес, не е донесен никаков посебен законски или подзаконски акт кој би го регулирал и поттикнал волонтерското работење во земјата, т.е. би ги дефинирал правата и обврските на волонтерите како и на оние кои би ангажирале волонтери да работаат во рамките на нивната институција.

3. Волонтерството во јавните институции

Во истражувањето кое беше направено со цел да се види каква е состојбата со волонтерското работење во Македонија со посебен акцент на волонтерското работење во јавните институции, беа опфатени педесет јавни институции од Македонија (5 музеи, 6 театри, 10 болници, 7 детски

градинки, 3 државни архиви, 3 домови за стари лица, 2 центри за рехабилитација, 8 библиотеки, 2 домови за напуштени деца и 4 општини). Основен критериум при селектирањето беше тоа да се институции од јавен карактер, а податоците за институциите беа добиени од Заводот за статистика на Република Македонија. Анализирајќи ги податоците, добиени се одредени сознанија кои говорат дека волонтерството во Македонија во овој момент се наоѓа во една независна состојба. Резултатите од анкетата говорат дека во 12,3% од анкетираниите јавни институции во Македонија постои волонтерско работење, но имајќи предвид дека анкетираниите институции најчесто како волонтерска ја прикажуваат средношколската и студентската популација која стажира во рамките на јавните институции, се поставува прашањето колку таа бројка во суштина ја прикажува вистинската соостјба. 50% од анкетираниите институции се изјасниле дека се отворени за волонтери и дека во нивните институции постои потреба од волонтери, но дека не постои регулатива со која би било регулирано нивното работење што претставува пречка за нивно ангажирање. Мора да се потенцира фактот дека заради бирократски причини некои институции одбија да соработуваат, односно да ги дадат побараните информации содржани во анкетата.

Во ниту една јавна институција опфатена со анкетата не постои регулатива со која конкретно е регулирано работењето на волонтерот. Таквата состојба произлегува од немањето законска регулатива со која би се регулирале тие односи, не постои ниту еден документ со кој би се регулирало волонтерското работење. Во дел од анкетираниите јавни институции во одреден период, главно до 1992 година, постоеле некои интерни правилници, односно регулативи коишто на некој начин го допирале ова прашање, но истите повеќе не се во функција. Повеќе за овој проблем е кажано во делот од ова истражување што го обработува волонтерското работење од правен аспект.

4. Правна рамка

Во Република Македонија сè уште не постои посебен закон кој го регулира начинот на организирање или, пак, природата на волонтерскиот ангажман во јавните институции. Статусот на волонтерите во Македонија е многу сличен како и на лицата кои почнуваат да работат (приправници). И во двата случаи видот на работа е на ограничено време.

Подзаконскиот акт на Република Македонија, кој се однесува на работниот однос, ни во еден свој дел или посебен документ не го спомнува, ниту пак го регулира волонтерското работење.

Понатаму, волонтерското работење во јавните институции во Македонија е правно регулиран само во:

- судската администрација, прописи кои постојат во „Правилникот на систематизација на работните места“;
- медицинските установи, со Законот за здравствена заштита;
- ветеринарните амбуланти, со Законот за ветеринарско здравје (Закон за здравје на животните).

Во пракса, волонтерското работење е предуслов за полагање стручни испити, а ваквото волонтерско работење на волонтерите ќе им овозможи да стекнат правно/овластување за работа во нивната струка.

Во последно време има примери за поттикнување на волонтеризмот, кои исто така не се регулирани со закон, туку, пред сè, се резултат на договори помеѓу работодавачот и волонтерот. Ваквите договори се врзани за јасно дефинирани проекти и задачи.

Примери:

Во судовите во Македонија постои група прописи со кои се регулира систематизацијата на работните места. Во овие прописи на систематизација на работните места, правилото број 34 гласи:

„Во склоп на објективните или вистинските можности на судот, претседателот на судот може да прифати волонтери да работат доброволно, и тоа академици-дипломирани правници или судски дактилографи. Овие лица не се сметаат за официјално вработени во судот и како такви ги немаат истите права како и вработените. Волонтерската работа на лицата со диплома на правник ограничена е на најмногу 2 години и претседателот на судот е тој кој ја одредува природата на работата“.

Во медицинските центри, правилото 138-142 кое се однесува на Законот за здравствена заштита од 1991 год., гласи:

Здравствените работници, за да бидат во состојба да ја извршуваат својата работа, обврзно е да волонтираат (стажираат) и полагаат стручен испит како додаток на претходното образование, за да станат потполно квалификувани и би се сметале за здравствени работници оспособени за медицинска пракса.

Ова значи дека волонтерското работење (сражирање) е предуслов за полагање стручни испити или евентуално за стекнување дозвола за медицинска пракса. Волонтерското работење за лекарите, стоматолозите и фармацевтите трае најмногу 1 година. За другите здравствени работници со завршен факултет, волонтерската работа трае девет месеци, а за оние со завршено средно образование - шест месеци. По периодот на волонтерско работење, кандидатите (лекари, стоматолози, фармацевти) полагаат стручен испит и стекнуваат дозвола за работа во медицинската пракса. Овие волонтери (стажанти), без разлика дали се со факултетска диплома или со

диплома од средно образование, не се платени за својот труд во периодот на волонтирањето (стажирањето), освен што добиваат бесплатни лекови по потреба. Законот за здравствена заштита од 26.03.1997 година, 1998 година и од 2000 година не донесе никаква промена во правилата за волонтирање во здравствените установи.

Ако ги анализираме овие закони, можеме да заклучиме дека стажирањето во јавните институции најчесто се поистоветува со волонтирањето за таквата активност, не се добива никаква финансиска надокнада, туку тоа е предуслов за полагање стручен испит и стекнување дозвола за работа во медицинската пракса.

Волонтерското работење (стажирање) во ветеринарните установи (амбуланти) дефинирано е со измените и дополнувањата на Законот за ветеринарно работење од 1998 година и правилата 107 и 108, а гласи:

„Волонтерското работење (стажирање) на ветеринарите трае дванаесет месеци и се изведува во ветеринарните установи. По овој период од дванаесет месеци, ветеринарите полагаат стручен испит“.

Повторно да нагласиме дека работата на ветеринарите-волонтери (стажанти) е неплатена и е предуслов за полагање стручен испит.

Во Министерството за образование не постои никакво правило или подзаконски акт кој го регулира волонтерското работење, така што лицето, без разлика дали е учител или професор, кое сака да волонтира, Министерството нема право да прими лице на неплатена основа, бидејќи тоа не е дозволено и се смета за неплатено вработување.

Во библиотеките кои се под надлежност на Министерството за култура, имаат пример на волонтерско работење и ангажман, но истиот не е регулиран со никаков закон. Потенцијалниот библиотекар-волонтер може да се пријави да работи волонтерски во библиотека и доколку го примат, овој волонтерски период може да трае три месеци, без никаква надокнада. Кога ќе заврши периодот на волонтирање, библиотеката на волонтерот му доделува потврда/диплома која му обезбедува предност во односот на останатите кандидати за идно потенцијално вработување во оваа струка. Во 1992 година во сила беше договорот помеѓу судовите и институциите задолжени за вработување, во кој се вели дека волонтерите (стажантите) треба да бидат платени во висина од една третина од просечната плата во Македонија. Овие финансиски средства беа доволни да покријат некои од основните потреби, како што се храна и превоз. Меѓутоа, овај договор важеше само една година, затоа што државата не беше во состојба истиот да го финансира подолго време. Со овој договор судовите беа обврзани да

ангажираат лица со цел да стекнат пракса, и тоа оние лица кои веќе завршиле правен факултет. Овој облик на волонтирање важеше како неопходен предуслов за полагање стручен судски испит. Кандидатот кој волонтира имал право на споменатата надокнада која била дефинирана со член 1, на гореспоменатиот договор. Исплатата ја вршеше државната установа задолжена за вработување со седиште во Скопје.

Квалификуваните правници кои сакале да полагаат стручен испит се распоредуваа по судови. Во периодот на нивното волонтирање, волонтерите-правници се запознавале со сите аспекти и сегменти од судскиот систем. Тие морале да ги пратат судските процеси, да поднесуваат барања кои се однесуваат на жалби и апели и да ги работат сите други работи кои ги работи и вработен правник на неодредено време на нивно место, но за цело време на своето работење-волонтирање тие се под надзор. Слично како и овие лица, тие имале право на една пауза во текот на денот и на годишен одмор, но не биле здравствено осигурани како другите вработени во судовите. По две години волонтирање, волонтерите добивале диплома/потврда за своето волонтерско работење која им овозможувала да полагаат стручен испит.

5. Пример на позитивна пракса

- Давање бесплатна адвокатска/правна помош

Група адвокати во Македонија во 2003 година покренала проект каде што главна цел била помош на граѓаните преку нудење правна помош. Се организирале мали групи правници по регионите или, пак, внатре во некои градови, низ Македонија.

Овие правници и адвокати работеа во оквирот на организиран план и програма во одреден период во текот на денот. Овие регионални канцеларии се основаа пред сè поради лошиот имиџ којшто го имаат адвокатите и правниците во државата, за да дојде до анулирање, односно подобрување на таквиот негативниот имиџ. За да го постигнат ова, адвокатите даваа бесплатна правна помош на луѓе кои не можеле да платат правен совет, и тоа за следните четири социјални категории:

1. хендикепирани;
2. самохрани мајки;
3. физички и психички злоупотребувани лица;
4. општествено маргинализирани лица.

Во овие регионални канцеларии постоеше волонтерска позиција каде што волонтерите утврдуваа дали луѓето кои бараат бесплатна правна помош спаѓаат во некоја од четирите споменати категории. Доколку волонтерите утврдат дека станува збор за случај во рамките на овие категории, тогаш тие

го проследуваат случајот до адвокатите кои работат во оквирот на дадените регионални канцеларии и кои понатаму случајот го изнесуваат на суд.

Ова е чист пример на волонтерско работење на правници и адвокати кои даваат помош на луѓе на некоја од горенаведените социјални категории, додека во исто време ја извршуваат и својата редовна работна обврска.

6. Волонтерството и неговата иднина

Волонтерството е еден од основните делови на секое современо општество. Волонтирајќи, ние како граѓани можеме да дадеме значаен придонес за општествениот и економскиот развој. Наедно, преку волонтирањето имаме можност да ги развиваме сопствените вештини. Живеејќи во време на транзиција, време на бурни и витални промени, бидејќи и самите сме дел од нив, ако волонтерството го сфатиме како можност да придонесеме за развој на општеството, а притоа да ги развиваме и сопствените способности, тогаш тоа е вистинското нешто коешто треба да го усовршуваме и да се обидеме да го подигнеме на повисоко ниво.

Следствено на тоа, можеме да го поставиме прашањето како да го постигнеме тоа?

Пред сè, потребно е законско решение со кое би се регулирале правата и обврските на волонтерот, потребни се волонтерски центри, кои би ја презеле посредничката функција помеѓу волонтерот и организацијата која има потреба од волонтери, а меѓу другото, тие центри би вршеле:

Регутирање, како значаен чекор во волонтерската работа;
обука, која би требало да биде обврзна за секој волонтер, со цел да се научи она што треба да се знае за успешно и функционално да се извршат задачите што ги налага работното место на волонтерот. Секако треба да се работи според професионално развиена програма за обука на волонтерите, водени од стручни лица, а на крајот од обуката би се добивал сертификат како признание за успешно завршена обука.

Резултатите од компаративното истражување покажуваат дека секако треба да го преземеме искуството на земјите од регионот и пошироко, каде што волонтеризмот е прифатен и состојбите со волонтерското работење се целосно поинакви. Во овие земји постои изградена свест за самиот поим волонтеризам, како и за различните видови волонтерско работење. Доста е голем спектарот на области во кој се ангажирани волонтерите во овие земји, а посебно во спортот, културата, хуманитарните служби и др. Нагласено е големото интересирање на младите, кои покрај едукациите, стекнуваат и искуства кои се потврдуваат со сертификати и кои се третираат како

значајни препораки за идното работно ангажирање. Скоро сите од овие земји имаат посебен закон за волонтерско работење. Во Италија, на пример, посебно е ставен акцент на меѓународниот волонтеризам кој е посебно популарен и каде постои закон за меѓународна соработка и развој на волонтерските организации кои даваат можност волонтери постари од 18 години и со одредени квалификации да учествуваат во меѓународни волонтерски проекти во траење од две години. Овие волонтери државата ги плаќа во зависност од местото на волонтирање и од улогата што ја има самиот волонтер. Во Чешка постои можност државата да акредитира и да дава целосна финансиска поддршка на агенциите кои бираат, регистрираат, осигуруваат и обучуваат волонтери. Тие агенции работат како непрофитни организации и соработуваат со други невладини организации, болници, училишта и др., со сите установи заинтересирани за ангажирање волонтери.

Во Словенија, и покрај непостоењето закон кој го регулира волонтеризмот, волонтерското работење е вклучено во сите државни активности, додека во Македонија евидентно е ограничено волонтирањето во државни служби. Во Словенија волонтирањето е застапено во хуманитарни организации, образовни установи, во социјалната и здравствената заштита. Овие програми ги финансираат министерствата за наука, образование и спорт, со што ја поттикнуваат соработката помеѓу Владата, образовните институции и граѓанските организации.

Секако дека за унапредување на волонтерското работење многу е важен придонесот на државните институции. Преземајќи ги позитивните искуства од другите држави, секако имајќи ги предвид препораките на меѓународните институции, како на пр. препораките на Генералното собрание на ОН и нивната резолуција 56/38, донесена на 5 декември 2001 г., во која се наоѓаат и предложените конкретни политики и мерки, сместени во следниве глави:

- Воспоставување и овозможување финансиска и правна рамка и поттикнувачки систем за развој на волонтеризмот. Правната регулатива во голема мера зависи од општествената и економската политика, а од ова директно или индиректно зависи и можноста и волјата на граѓаните да издвојат дел од своето слободно време. На пример, правната регулатива за помош на невработени, таксите, периодот на пензионирање и должината на работната недела, можат да имаат рекламен ефект на волонтеризмот - исто како и програмите кои ги децентрализираат сервисите за социјална помош или унапредувањето на националните информативно-технолошки мрежи, можат да имаат и позитивен ефект;

- Осигурување на инфраструктурата на локално и на национално ниво за да се овозможи волонтерите да бидат поактивни, тренирани и поставени да работат активности кои им одговараат;
- Осигурање на пристапот кон волонтерски активности кон поширок пресек во општеството, вклучувајќи млади луѓе, постари лица, етнички малцинства и лица со посебни потреби;
- Зголемување на вниманието на јавноста за виталната општествена и економска помош којашто волонтаризмот ја дава на заедницата и овозможување пристап на граѓаните до информации за можни волонтирања;
- Охрабрување и извршување истражувања за волонтаризмот и неговото влијание во општеството;
- Промовирање на помошта од приватниот сектор и привлекување на вниманието на вработените, компаниите и општеството воопшто, и на бенефициите, доколу волонтираат.

7. Наместо заклучок

Имајќи го предвид истражувањето, се добива впечаток дека покрај непостоењето правна регулатива, постои и неупатеност на самите институции за волонтерското работење што на некој начин укажува на незаинтересираност од нивна страна за вклучување волонтери. Исто така, доста рестриктивно ги тумачат активностите кои би се сметале за волонтерска активност. Посебен проблем претставува и бирократскиот начин за добивање дозвола да се волонтира во една установа од јавен карактер. Во нашата земја скоро и да не постојат волонтерски центри во вистинска смисла на зборот кои би ја вршеле посредничката улога. Ваквата состојба покажува колку е маргинализирано волонтерството во нашата земја.

Можеби единствена светла точка во целата ситуација е што во целиот процес стои фактот дека постои заинтересираност и желба да се волонтира, посебно изразена помеѓу младите луѓе. Тоа не може да се занемари, впрочем тоа е првиот и најважен чекор за развој на волонтерското работење. Се разбира дека без вклученост на релевантните фактори, односно одредени државни институции, тешко ќе се надминат состојбите во кои во моментот се наоѓа волонтерството во Македонија.

— Волонтерството во Република Македонија

Историјата на волонтерството во Македонија не започнува со ангажирањето на волонтерите во граѓанските асоцијации и организации. Иако акцентот на него е ставен со интензивирањето на активностите на граѓанските организации, коишто неминовно ја вклучуваат и волонтерската работа.

Историјата на волонтерството во Македонија може да се поврзе уште со работните акции во повоениот период кога доброволно, посебно младите луѓе, придонесуваа за обновувањето и изградбата на Република Македонија. Историјата на волонтерството продолжува и со акциите за доброволно дарување крв организирани од Црвениот крст на Македонија. Но, ако говориме во контекстот на волонтерството и граѓанските асоцијации, тоа е од понов датум и почнува некаде во раните 90-ти години на дваесеттиот век.

Сепак, историјата на вистинското волонтерство во државата може да се поврзе со СОС-телефоните за помош на деца и младинци кој започна со работа во 1993 година и СОС-телефонот против насилство на жената и децата отворен во 1994 година.

Во периодот на комунизмот, луѓето во некои држави биле принудувани да вршат „волонтерска работа“, која делумно го дискредитирала волонтерството.

Волонтеризмот од латински (волунтас - волја) е индетерминистички идеалистички правец кој ја зема волјата како основен и изворен принцип на сè. Филозофски, тоа може да биде од објективистички и субјективистички вид. Според првиот, целиот свет, целата природа претставува во суштина отелотворување на општиот слеп нагон или волја (Шопенхауер) или волјата за моќ (Ниче), по вториот, субјективната човекова волја и свест претставуваат свет како објект (Фихте).

Психолошки, Вунт, Липс, Фројд и др. ја сметаат волјата како примарна и суштинска страна на општествениот живот.

Социологијата и општествената наука воопшто ја негираат објективноста на законот на историјата и историскиот процес го сведува на дејност на одделни големи личности по кои одат масите (Карлајл) руски анархисти и народници, некои советски теоретичари на сталинистичката епоха.

Но, волонтеризмот како укажување на значењето на волјата на човекот, но и волјата за „моќ“, не може да се отфрли бидејќи волјата е еден од факторите на формација на политиката и елемент преку кој се пристапува на познавањето на одредени акти на политиката, па и политиката воопшто. Вредностите не се субјективни во таа смисла што би биле предмет на мислење на поединецот, туку се објективни зашто живеат во луѓето и се остваруваат (иако никогаш потполно) во човековите дела и во општествените, политичките и другите институции на заедницата. Вредностите важат зашто се поставуваат како идеални норми кои луѓето, општествените групи и политичките движења настојуваат со својата дејност да ги реализираат истите.

Во понатамошниот текст се наметнува потребата за поблиско термилошко дефинирање и опис, како и објаснување на појавата на волонтерството и на самиот термин „волонтер“.

Во секојдневната употреба терминот „волонтер“ означува лице кое дава услуги во корист на други лица, без соодветен надомест. Додека некои лица донираат парични средства на организации, проекти заради реализирање определени цели, други лица го донираат своето време, енергија и талент. Во оние држави каде што волонтерството се дозволува и се поттикнува, волонтерите можат значително да го зголемат обемот, влијанието и капацитетот на граѓанските организации, додека пак овие организации можат да им овозможат на волонтерите повеќе значајни можности да се ангажираат во општествени услуги и да ги развиваат нивните способности. Волонтерите и нивните организации можат да бидат засегнати од бројни закони, како директно, така и случајно. Некои држави од Централна и Источна Европа изработија или усвоија закони во кои специфично се дефинираат и регулираат волонтерските активности. Сепак, во голем број држави, волонтерите и организациите кои ги користат нивните услуги можат, на нивна штета, несвесно да бидат предмет на регулирање закони кои не се специфично наменети на волонтерите, како на пример законите за работни односи, законите за договорни односи и законите за социјални олеснувања.

Како што е наведено подолу, Македонија спаѓа во втората категорија држави од причина што не постои посебен закон кој го регулира или уредува волонтерството, што пак како резултат предизвикува неправилна примена

на останатите закони во случаите во кои се вклучени волонтерите. Постојат примери на забуни кои се однесуваат на основниот аспект на волонтерството, односно во поглед на прашањето дали волонтерите треба да добијат надомест во владиниот и граѓанскиот сектор. Оваа забуна, како и недостатокот на законска дефиниција или разбирање на концептот, преставуваат пречка за напорите за поттикнување на развојот на граѓанското општество преку ангажирање на волонтерите. Измената на постоечкото законодавство или донесување нов закон кој се однесува на волонтерите претставува сериозен чекор во таквите напори.

Волонтерите и волонтерството во Македонија

Преводот на двата македонски термини „доброволец“ и „волонтер“ на англиски јазик го означува терминот „volunteer“. Терминот „доброволец“ попрецизно означува „лице кое дејствува според слободна (добра) волја“. Терминот „волонтер“ е преземен директно од англискиот јазик и почесто се користи од граѓанските организации. Двата термина може да се користат за означување лица кои работат или даваат услуги слободно и без надомест. Секојдневната употреба на термините демонстрира дека постои култура на познавањето на концептот на волонтерството и на нормите кои го опфаќаат онака како што е неговото меѓународно значење.

Со некои определени исклучоци, граѓанските организации во Република Македонија не регрутираат волонтери, редовно на еден формален и организиран начин. Сепак, многу од нив во својата секојдневна работа ги искористуваат волонтерските услуги, а некои од нив, пак, посветуваат внимание на волонтерите, како потенцијален извор на помош при работата, преку изработка на принципи и упатства за работа со волонтерите.

Во Европа преовладува мислењето дека одржливиот развој на граѓанските организации е можен преку волонтерскиот пристап во нивните активности. Друг пример за ставот на организациите кон улогата на волонтерите е Нацрт-кодексот за заштита на децата, кој во моментот се подготвува од страна на Првата детска амбасада во светот - Меѓаши. Кодексот ги содржи основните принципи за вработените и волонтерите за работа со деца и со тоа го прифаќа и го промовира волонтерското ангажирање во организациите.

Додека граѓанските организации во Република Македонија ја користат и ја земаат предвид непроценливата помош на волонтерите, согласно на традиционалниот концепт на волонтерството, сепак меѓу граѓанските организации постојат очигледни нејаснотии и во однос на прашањето дали истите треба да бидат платени.

На пример, група граѓанските организации неодамна изработи и издаде „Прирачник за развивање програми за волонтери“. Овој прирачник опфаќа разни прашања кои се однесуваат на волонтерите, како што се регрутирање, обука, мотивација, контрола и оценка на волонтерите, и вклучува оддел за правата и обврските на волонтерите. Меѓутоа, значајно е да се напомене дека овој прирачник содржи нејасни и збунувачки изјави во поглед на основната карактеристика на волонтерите како лица кои своите услуги ги даваат без надомест. Затоа, додека во Прирачникот волонтерството е наведено како „најдрагоцената неплатена работна сила“ истовремено се споменува дека волонтерите очекуваат определен вид „надомест“, кој, пак, може да биде во форма на економски придобивки (парична награда или хонорар). Понатаму, Прирачникот содржи модел на волонтерски договор во кој се препорачува дека доколку граѓанската организација поседува финансиски средства, истата треба да вметне одредба во договорот со која на волонтерот му се дава право на надоместок, кој, пак, може да биде исплатен еднократно или периодично.

Во неформални разговори со високи служби во Министерството за труд и социјална политика се истакнува дека волонтерите како формално невработени лица немаат право на надомест, потребно е да бидат платени, бидејќи во спротивност тоа би претставувало злоупотреба на трудот.

Волонтерството - правна рамка и регулатива

Во Република Македонија не постои закон кој на еден сеопфатен начин го регулира или уредува волонтерството. Сепак, некои закони опфаќаат определени прашања поврзани со волонтерите и волонтерската работа. Законот за социјална заштита, кој претставува правна рамка за доделување социјални бенифиции заради заштита на определени лица (како на пример сиромашните и старите лица, инвалидите и сл.) ја вклучува волонтерската работа како средство на програмата за справување со социјалните проблеми. Законот за социјална заштита ја наведува волонтерската работа како работа која е извршена „со лично ангажирање и без надомест“. Иако во законот се нагласуваат трите основни елементи на волонтерството (лично ангажирање, за корист на други лица и без надомест), во останатите членови на истиот не се споменува концептот на волонтерството, правата, обврските, користа или ограничувањата на волонтерите.

„Колективните договори“ во својата суштина се договори за работа и го споменуваат терминот „волонтерски приправници“. Како што ќе биде објаснето, употребата на терминот „волонтер“ во комбинација со терминот

„приправник“ може да претставува извор на некои забуни споменати претходно, а се однесуваат на надоместот на волонтерите.

Експертите по трудово право под терминот „волонтерски приправник“ ги сметаат лицата кои нема да се стекнат со статус вработено лице, но сепак треба да имаат право на надомест.

Традицијата на концептот на платени приправници и употребата на терминот „волонтерски приправник“ во колективните договори од страна на правниците кои се занимаваат со трудово право често прават забуни во однос на улогата на волонтерите и нивниот работен статус. Вториот извор на забуна е релативната реткост на формалниот волонтеризам во Република Македонија, при постоење висок степен на невработеност. И покрај забуните и нејаснотиите, недостатокот на правна рамка за волонтерството може да предизвика штета за напорите за зацврстување на граѓанското општество кои се насочени кон поттикнување на волонтерството. Недостатокот од закони и прописи кои директно ќе ги опфатат прашањата кои се однесуваат на волонтерството придонесува волонтерите и организациите кои ги користат нивните услуги да бидат предмет на регулирање закони кои го ограничуваат, санкционираат или обесхрабруваат волонтерството.

Законите може да имаат и негативно влијание на волонтеризмот во Република Македонија.

Теоретски, волонтерството не означува воспоставување работен однос и од таа причина волонтерите и организациите за кои работат тие не се предмет на регулирање на законите кои се однесуваат на работните односи. Формалниот волонтеризам во Македонија не е регулиран со норма. Од друга страна, работните односи се детално регулирани. Со ова би се предизвикало намалување на интересот на организациите во ангажирање волонтери од причина што кај истите би постоел страв од повреда на законите.

Скоро секој договор помеѓу организациите и волонтерите кој произлегува од Законот за работни односи или пак од колективните договори - работа без надомест како најочигледен пример, би можело да биде предмет на санкционирање на организациите за повреда на законот за работни односи. Таквата „повреда“ би можела да се утврди преку редовните инспекции, преку известување од незадоволното трето лице, или пак истата би можела да биде резултат на несогласувањата кои произлегле од волонтерскиот однос.

Се разбира дека некои одредби од законите кои се однесуваат на работните односи и на другите поврзани закони кои имаат влијание на вработените

лица би можеле да претставуваат заштита на волонтерите на начин којшто би бил прифатлив - на пример, одредбите кои даваат определени олеснувања или предвидуваат целосно информирање за штетните услови околу работата на вработените. Измените на постоечките закони или донесувањето на законите кои специфично го засегаат волонтерските прашања, би можеле да ги опфатат овие одредби од Законот за работни односи. Сепак, екстензивната примена на овој закон на волонтерите не само што ги доведува работодавците и волонтерите во опасност од повреда на Законот за работни односи, туку и ја ослабува едната од основните предности на волонтирањето: флексибилноста на волонтерското ангажирање. Затоа, со цел да се заштитат организациите и волонтерите од повреда на законите кои се однесуваат на работните односи и да се максимизира потенцијалот на волонтерството, волонтерите не би требало да бидат предмет на регулирање на законите поврзани со работни односи, туку истите би требало да бидат уредени со општите закони за договорни односи.

Законот за облигациски односи на Република Македонија ги регулира договорните односи. Истиот не го содржи волонтерскиот договор како посебна категорија договори.

Согласно на ова, на волонтерите и на организациите теоретски им е дозволено да го уредат нивниот однос со договор според Законот за облигациски односи. Законот за работни односи би можел да преовладее над договорните одредби и Законот за облигациските односи, доколку судот или трудовиот инспектор одлучи дека всушност станува збор за работен однос.

Сепак, претпоставувајќи дека волонтерскиот договор не би бил „спротивен“ на Законот, одредбите од Законот за облигациски односи би можеле да се применат на секое ангажирање на волонтерите од страна на организациите, затоа што во истиот би се прифатило дека волонтерите се разликуваат од вработените лица и би им се дозволило на волонтерите и организациите да одлучат самостојно за условите кои би биле содржани во нивните договори. Но, во постоечките околности, примената на Законот за облигациски односи, наместо примената на закон кој би ги опфатил специфичните аспекти на волонтерството, би можело да предизвика некои проблеми за волонтерите и за организациите.

Недостатокот на Законот за облигациски односи на волонтерството е дека истиот не ја разјаснува докрај дефиницијата на волонтерите како лица кои не примаат надомест. Прашањата кои се однесуваат на волонтерите треба да се регулираат со договор за дело (во пракса, во Македонија обично се регулираат со договор за дело) и со тоа да бидат во делокругот на Законот за облигациски односи. Сепак, договорот за дело претпоставува надомест за извршената услуга - фактор кој е спротивен на најосновната карак-

теристика на волонтерството.

Проблемите би произлегле во оние случаи кога волонтерскиот договор не содржи целосно јасни одредби договорени помеѓу страните и/или доколку истиот не е склучен во писмена форма, кој случај, всушност, најчесто би се среќавал во практиката. Тој најчесто се среќава во практиката во Република Македонија.

Правниот систем во Република Македонија не ги уредува прашањата кои се поврзани со волонтерството и создава забуни и нејаснотии со употребата на терминот „волонтерски приправник“.

Иницијативата за специфично признавање, дозволување, поттикнување и уредување на волонтерството или преку измена на постоечките закони или преку усвојување нов, посебен закон, е значајно прашање во поглед на обидите да се зацврсти граѓанското општество преку користење на добрата волја на волонтерите. Потребни се и измени на даночните закони и законите за социјални бенифиции, со цел да се обезбеди опфаќање на прашањата кои се однесуваат на волонтерите.

Измените или новиот закон треба да ги имаат следниве елементи;

- признавање на правниот статус на волонтерите, јасна одредба со која се дозволува волонтерството и формална законска дефиниција за волонтерите којашто соодветствува на следната дефиниција: „лице кое своите услуги ги дава за корист на други лица слободно и без надомест“;
- договор за волонтирање којшто ќе содржи минимум специфични права и должности и ќе обезбедува општи упатства во поглед на соодветни одредби за волонтерскиот договор и кој ќе дозволува волонтерите и организациите да го дефинираат нивниот однос;
- заштита на бенифициите кои ги добиваат волонтерите во случај на невработеност;
- измена на даночните закони со што на организациите би им се овозможило да ги одбиваат трошоците кои се поврзани со волонтерите.

Мотивација и профил на волонтер во Македонија

Врз основа на интервјуата што беа спроведени со цел да се дознаат ставовите и мислењата на самите волонтери, еве го описот и објаснувањата што ги дадоа тие на прашањето „Бидете љубезни и дадете ми опис на профилот на волонтерот?“. Следуваат заклучоците од истите.

Волонтер е вообичаено млад човек (студент, средношколец), иако имало и случаи кога тој може да биде и повозрасен човек. Значи, возрастната граница е помеѓу 20 и 30 години, а повеќе години се исклучок. Примарно е

индивидуата (кандидат за волонтер) да изрази желба за тој вид активност. Вообичаената практика кај повеќето граѓански организации во Македонија е по изразената желба на поединецот за волонтирање да се прифати од истата. По ова, секое од прифатените лица поминува низ одредени подготвителни фази, група предавања, тренинзи, работилници за, на пример, ненасилна разработка на конфликт, семинар за стратешко планирање и друго. Обуката во последно време се врши под надзор (супервизија) на стручно лице.

Секој волонтер си има индивидуален процес на обука и тек на развој. Индивидуално е кога некој кандидат ќе стане вистински волонтер.

Според образовната структура, тоа се најчесто студенти, и тоа на хуманистичките науки. Правилата на однесување и постапување - на пример, кај волонтерите кои работат на СОС-телефоните (СОС-служба) се следниве: 1. Треба да се прифати секој што се јавува; 2. Да се најде најдобро решение за јавувачот; 3. Не треба да се наметнува решение. Преку примери, треба да се најде решение. Вообичаено не се делат совети и готови решенија; 4. Самиот јавувач да си дојде до решение; 5. Не се обвинува никој; 6. Анонимноста е загарантирана; 7. Ако не може да помогне, волонтерот го пренасочува јавувачот до други служби или институции; 8. Не се практикуваат средби лице в лице, иако во одредени случаи тие средби помагаат.

Покрај карактеристичната желба на кандидатот за волонтирање, други карактеристики што треба да ги има се: да не се идентификува со насилникот (ако се работи за волонтер на СОС-телефонот против насилство врз жената и децата), потоа да има брзина, размислување, концентрација, способност за слушање, да дава правилни одговори и насоки на јавувачот, да го поттикнува истиот, да има одредена техника на говорење.

Пошироки карактеристики што треба да ги има волонтерот се постојана активност, постојано да придонесува, да дејствува позитивно во групата врз другите волонтери. Понекогаш во оваа работа може да дојде до презаситеност и кога волонтерот ќе го почувствува тоа, може слободно да излезе или да се откаже од волонтерската работа без никакви последици.

Мотивацијата е општ термин со кој се означува динамиката на процесот на внатрешната условеност на поведението на човекот. Мотивацијата е ознака за комплекс од фактори што го насочуваат и условуваат поведението на човекот.

Голем е бројот на мотивите заради кои луѓето се одлучуваат да волонтираат:

- активно користење на времето со општествена ангажираност;
- самоисполнување и надоградба на своите знаења;
- стекнување нови технички и вештини, како на пример волонтерките што

- работат на СОС-телефоните во Сојузот на жените на Македонија посетувале бесплатен семинар за комуникациски вештини;
- како мотив доминира и мотивот за учење, потојано учење;
 - запознавање нови луѓе.

Интересно е кажувањето на еден дипломиран психолог кој не може да најде работа и излезот токму го наоѓа во волонтерската работа.

Во интервјуата спроведени со млади луѓе од различни профили, пример: дипломиран психолог, дипломиран економист, магистер по земјоделски науки, во неможност да најдат работа, својот проблем привремено го решаваат со волонтерството. Така, се чини дека со текот на времето тоа станува нивна секојдневна неприсилна обврска, а би се рекло и потреба.

Слободно може да се заклучи дека во ситуација на голема невработеност во Република Македонија каде што припаѓаат, за жал, и многу високообразовани кадри, волонтерската работа ја ублажува оваа состојба, па би се рекло и се истакнува и како неопходна и неминовна опција на многу од горенаведените кадри и профили. Но, никако не ја намалува невработеноста во нашата земја, бидејќи повеќето волонтери работат без никаков финансиски надомест и не можат физички да се издржуваат од овој вид работа.

Мотивите заради кои се прифаќа волонтерската работа се тие што истата им помага во понатамошната професија и професионален развој, ако се работи за студенти, а ако се работи за средношколци, во нивно понатамошно професионално насочување, иако оваа работа некои од волонтерите ја прифаќаат и ја гледаат како „отскочна штица“ за нивната идна работа, или за личен профит.

Втор мотив е стекнување практично искуство, нешто да научат во областа на својата струка. Бенифициите се единствено што се плаќа превозот, во финансиска смисла.

Во Македонија постојат програми кои нудат размена на волонтери во регионот, поттик на волонтерството кај нас и во регионот, во смисла на волонтерска меѓународна соработка.

Може да се забележи дека волонтерите, генерално, во Македонија и волонтерите од регионот и пошироко не се разликуваат многу по своите права, обврски, мотивација и очекувања. Но, важно е прашањето на волонтерството да се регулира со закон од причина што истите ретко се информираат за спецификите на нивната работа, нивните права и особено за фактот дека тие ќе бидат ангажирани во сфера соодветна на нивните способности и интереси, квалификации, знаења и струка за која учат додека се студенти.

Во секој случај, мора да се признае дека нема „точни“ одговори за прашањата кои се однесуваат на волонтерите, секоја земја си има свој

сопствен пат на формирање и на развој на волонтерството, па тоа е случај и со граѓанските организации во Република Македонија. Прашањето за волонтерството останува отворено прашање на кое постојано и во континуитет треба да се работи и придонесува во Македонија и од страна на граѓанските организации и од страна на непосредните учесници во волонтерската работа, т.е. волонтерите, како и со учество на државата Македонија.

— Со принципите на еднаквост и недискриминација до граѓанска правда

Два основни концепти за правата на човекот се концептот за заштита на човековите права и концептот за еднаквост и недискриминација, со иста цел: институционализација на фактичка еднаквост меѓу членовите на малцинските групи и другите граѓани.

- Интегративниот процес во државите и во Унијата се засилува низ практично влијание, низ програми и проекти, голем дел поддржани од граѓанскиот сектор, националните институции, меѓународните организации и странските донатори.

Човекови права се правата што им припаѓаат на индивидуите со нивното раѓање и се поврзани со континуитетот на вредности, универзални по карактер, во некој поглед еднакви за сите човекови битија. Граѓанските права се само една категорија од човековите права, во меѓународното право кодификувани преку Пактот за граѓански и политички права на Обединетите нации од 1966 година. Граѓанските се неполитички права на граѓанинот, како што, на пример, е правото на лична слобода, во САД гарантирано со 13. и 14. амандман од Уставот и со акти на Конгресот. Граѓанските слободи значат слобода од арбитарно мешање на владата, преку побивање на нејзината моќ, како што е со слободата на говорот. Слободите се кодификувани уште во 18. век, со Томас Џеферсон и маркизот Лафајет и тие се внесени во разни историски документи, како што е Декларацијата за правата на човекот и на граѓанинот од 1789 година и Законот за правата (Bill of Rights) од 1791 година, на американскиот устав од 1787 година.

Теориски концепт и меѓународни стандарди

Концептот за човековите права постојано еволуира, а заштитата и унапредувањето на човековите права и слободи е основна цел на сите досегашни системи за заштита на човековите права. Системот на Лигата на

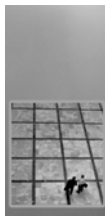
народите и на Обединетите нации, на Советот на Европа и регионалните системи, како и системите на државите, имаат единствена цел, заштита на правата на граѓаните врз основа на принципите на еднаквост и на недискриминација. Два основни концепти што се практикуваат во државите се концептот за заштита на човековите права и концептот за еднаквост и недискриминација, со иста цел, институционализација на фактичка еднаквост меѓу членовите на малцинските групи и другите граѓани. Тоа ја потврдува тезата дека превенцијата од дискриминација од една страна, и имплементацијата на специјални мерки за заштита на малцинствата од друга, се само два аспекти на истиот проблем: одбрана на основните човекови права. Ова објаснување ја одразува суштествената важност на одбраната на човековите права за да се постигне стабилност, мир и безбедност во државите. Целосната заштита на човековите права во една држава, а потоа и на регионално или континентално и глобално ниво, се реализира преку уставните и законски гаранции, но и преку правните лекови и механизми за обезбедување на принципот на еднаквост на граѓаните, во што се вклучуваат сите институции, организации и тела на државите. Друг вид алатки или средства за обезбедување на заштитата на човековите права се граѓанските иницијативи, коишто треба да се коректор на државните политики и мерки, но и катализатор на процесите за обезбедување на гарантираната заштита.

Оттаму, остварувањето на заштитата на човековите права и преку механизмите на граѓанските организации, преку граѓанскиот сектор, којшто може да биде мошне важен чинител за забрзување на транзицијата на нови демократии во отворено граѓанско општество, е уште еден начин за обезбедување на државните уставни и законски гаранции. Затоа и аспектот на одбраната и заштитата на човековите права, а особено на правата на малцинствата, преку граѓанскиот сектор, е предмет на бројни истражувања и анализи со цел да се изнајдат ефикасни методи и барем приближна еднаквост во остварувањето на правата и слободите.

За да се разбере суштината на двата концепта, потребно е да се разграничат поимите „превенција од дискриминација“, како превенција од секаква активност којашто на индивидуите или на групите им негира еднаквост на третманот, што може да го бараат тие, и на „заштита на малцинствата“, што според толкувањето на Поткомисијата и Комисијата на ОН е заштита на недоминантните групи, кои барајќи еднаквост во третманот со мнозинството, бараат мерки за различен третман со цел да ги заштитат основните карактеристики што ги поседуваат и кои ги разликуваат од мнозинството од популацијата. Заштитата значи еднаквост на индивидуите што припаѓаат на такви групи и што ја бараат истата. Оттука следува дека различниот третман на групите, или на индивидуите што им припаѓаат, е оправдан кога се бара

во интерес на нивна задоволеност и за добросостојба на заедницата во целост.

За да се обезбеди целосна заштита на човековите права, треба да се појде од меѓународните стандарди прифатени од голем број држави. Стандардите за правата на човекот, што се универзални и за нормативните акти на државите, се утврдени во Универзалната декларација за човекови права, Европската конвенција за заштита на човековите права и основните слободи и нејзините протоколи, Пактот за граѓански и политички права и протоколите, конвенциите за отстранување на сите облици на расна дискриминација, за дискриминација на жените, за правата на детето. Стандардите за правата на националните малцинства се содржани во Декларацијата за правата на припадниците на националните или етничките, верските и јазичните малцинства на ОН, прогласена со Резолуција на ГС на ОН број 47/135 од 18 декември 1992 година. Со Рамковната конвенција за правата на малцинствата и со Повелбата за заштита на регионалните и малцинските јазичи од 1992 година се прави нов обид од државите членки на Советот на Европа да се поправат неправдите од минатото, враќајќи ја довербата во еднаквоста, во правата и слободите, во достоинството и вредностите на човекот.

Повелба за човекови права на Европската Унија

Во минатиот период се зголеми улогата на ЕУ да помогне да се обезбеди ефективна заштита на човековите права и долготрајна внатрешна стабилност во посткомунистичките држави од Средна и Источна Европа. Во контекст на проектот за интеграција на овие држави во Унијата, важно беше да се разрешат нерешените малцински прашања. За тоа, заедно со напорите на другите меѓународни и регионални организации, и Унијата презеде мерки да ги обврзи државите од регионот на заштита на малцинствата. Случајот со Источна Европа изобилува со потенцијали, но и дилеми за акциите на ЕУ што се презедоа и се преземаат и во Западен Балкан, исто како и во државите членки на ЕУ. Комплексот причини за заштита на малцинствата по Студената војна е мешавина од правни мерки, со коишто почитта на човековото достоинство и културниот идентитет се комбинира со целите на превенцијата од конфликти. Целите се постигнати и преку ангажирање на граѓанскиот сектор, преку механизмите на граѓанските организации. Илустрација за тоа како преку програмите на ЕУ се заштитуваат човековите и малцинските права е Кампањата против расизам и ксенофобија (РАКСИ) на Парламентарното собрание на Советот на Европа од 1997 година, во чии рамки се издавани публикации за инструментите за човекови права и се организираат карвани на граѓанските организации, радиопрограми и обука за припадниците на полицијата.

Интегративниот процес во државите и во Унијата се засилува низ практично влијание, програми и проекти, во голем дел поддржани од граѓанскиот сектор, националните институции, меѓународните организации и странските донатори. За исполнување на Копенхашките политички критериуми, консолидација и продлабочување на стабилноста на институциите што гарантираат демократија, владеење на правото, човекови права и почитување и заштита на малцинствата, потребна е стабилизација на државите аспиранти за членство, меѓу кои е и Република Македонија. Граѓанскиот сектор може да игра важна улога во исполнување на критериумот за достигнување на стандардите во заштитата и унапредувањето на човековите, а особено на малцинските права. Декларацијата за човекови права усвоена на Луксембуршкиот самит во 1991 година го одразува новиот став на ЕУ за важноста на заштитата на малцинските права и содржи цел параграф за малцинската заштита: „Заштитата на малцинствата да биде обезбедена со ефективно воспоставување на демократијата. Европскиот совет се повикува на суштинската природа на принципот на недискриминација, укажува на потребата од заштита на човековите права без оглед дали станува збор или не за припадници на малцинствата. Советот ја истакнува важноста од почитување на културниот идентитет, исто како и правата уживани од припадниците на малцинствата коишто треба да ги практикуваат поединците заедно со другите членови на групата. Почитта кон тој принцип ќе поттикне политички, општествен и економски развој“.

Дел од политиката за човекови права се и регулативите на Советот 975/1999 и 976/1999, што се однесуваат на финансиите и администрирањето на акциите на Заедницата за унапредување на човековите права и консолидирање на демократијата и владеењето на правото, за развој на активностите за соработка. Втората регулатива се заснова врз членот 308 (поранешниот 235) на Договорот за ЕЗ, што служи како основа за внатрешните активности на Унијата. Клаузулата за човекови права е содржана во договорите за придружување, познати како Европски договори склучени со десетте нови членки во претпристапниот период. Клаузулата се однесува на почитување на демократските принципи и човековите права, како што е дефинирано во Хелсиншкиот завршен акт и Повелбата за нова Европа, како суштински елемент во договорите, што пред Самитот во Ница повлекуваше и можност за мерка за суспензија на државата што ги крши принципите и човековите/малцинските права. Друг инструмент за заштита на човековите права е Европската иницијатива за демократија и човекови права (ЕИДХР) за поддршка на човековите права, демократизацијата и активностите за превенција на конфликти, првенствено во партнерство со граѓанските организации и меѓународните организации. Правната основа

ја обезбедуваат регулациите 975/99 и 976/99 на Советот на ЕУ од 29 април 1999 година. Основана во 1994 година, таа поседува три инструменти за имплементација на иницијативата што ја сочинуваат основата на пристапот на Советот: повик за предлози, во Службениот весник и веб-страницата на Комисијата, микропроекти управувани од делегации на Комисијата и проекти за поддршка на целите на политиките, во чијашто реализација, со координација од јавната администрација, треба да се вклучи граѓанскиот сектор.

Човековите права и слободи во ЕУ се во третиот столб, Правда и внатрешни работи. За поимот граѓанство на Унијата се врзуваат одделни права, како што се правото на движење и на промена на престојувалиштето, локалното избирачко право, избирачкото право за Европскиот парламент, дипломатската и конзуларна заштита на граѓаните, правото на петиција и жалба, правото на добра администрација. Повелбата за основните права на Европската Унија е усвоена на Самитот на ЕУ во Ница, на 18 декември 2000 година, од Советот на ЕУ, Европскиот парламент и Комисијата, со што актот станува извор на норми за секундарното право на Заедницата. Тоа значи дека секоја индивидуа чие право е потврдено и има соодветен правен интерес, може да бара заштита пред Европскиот суд на правдата. Повелбата за човекови права на ЕУ во членот 20 дефинира унапредување на еднаквост пред законот, забрана на дискриминација врз секаква основа во членот 21, и заштита на културната, религиозната и јазичната различност со членот 22. Правата и слободите се поделени во шест глави или категории - право на достоинство, слободи, еднаквост, солидарност, граѓански права и правда. Меѓу граѓанските права, утврдени во Повелбата, се активното и пасивното избирачко право на изборите за Европскиот парламент и за органите на локалната власт, правото на добра администрација, правото на пристап до документацијата, на Омбудсман, на петиција, на преселување и на населување и правото на дипломатска и конзуларна заштита.

Искуства од Западен Балкан

Компаративната анализа на искуствата во државите од Западен Балкан, на искуствата за тоа како граѓанскиот сектор се вклучува во реализација на заштитата на човековите и малцинските права, прва заедничка карактеристика е постоењето строги критериуми за поддршка за учество во програмите на ЕУ или во оние на Пактот за стабилност на ЈИЕ, како инструмент на Унијата за постигнување мир и политичка стабилност на државите апликанти за членство. Имено, за финансиска поддршка може да се пријават организации од граѓанското општество кои веќе се активни на прашањата за човекови и малцински права, што се признати и имаат

одредени резултати во заедницата, и коишто покажале позитивно финансиско работење. Приоритет имаат организации коишто ги исполнуваат критериумите, но коишто претходно не добиле поддршка.

Програмите вообичаено ги помагаат активностите за ангажирање на граѓаните во јакнење на маргинализираните малцински групи и групите на коишто помошта им е најпотребна. Ангажирањето на граѓаните е процес со којшто организациите на граѓанското општество активно се ангажираат во поврзување и со активностите на државата, но и со други носители на активности за обезбедување заштита на малцинските права и на правата на човекот, со цел да се решат прашања од јавно значење. Активностите би требало да поттикуваат дијалог и ширење информации, да го зајакнуваат партнерството со главните учесници во процесот на заштита на правата. Тука може да се вклучи, но не е ограничено на работилници и семинари, трошоци за публикации или аудио-визуелни материјали или други настојувања на мрежи, иновации коишто мали организации обично тешко се решаваат да ги финансираат преку сопствените програмски фондови. Главни учесници би можеле да бидат владини агенции, граѓански организации, мултилатерални и билатерални агенции или постојни фондации.

Програмите обично обезбедуваат поддршка за организации на граѓанското општество со посредство на локалните канцеларии што учествуваат во нив. За поголема поддршка на димензијата на зајакнување на капацитетот за заштита и унапредување на човековите и малцинските права, во средиштето на програмите е вклучување на граѓаните во зајакнување на маргинализираните групи и групите на коишто помошта им е најпотребна. Целта на овие програми главно е да се помогне зајакнувањето на моќта на граѓаните, коишто треба да имаат поголемо влијание врз процесите за заштита и со тоа да ги направат истите поправедни.

Притоа, клучни точки за зајакнување на загрозените или маргинализираните групи се пристапот до информации, поврзување на организациите вон локалните рамки, способност за влијание врз јавната средина и преговарање со локалните и националните власти, постоење доверливи државни и локални институции и поволна политика и законски рамки за вклучување на граѓаните.

Организациите на граѓанското општество вршат важна улога во ангажирање на сограѓаните во борба против дискриминацијата и нееднаквоста. Корисниците на програмите се организации на граѓанското општество вклучени во иницијативи насочени кон зајакнување на групите и поединците коишто биле нееднакво третирани и дискриминирани со тоа што се маргинализирани и исклучени од јавноста. Оттаму, организациите на граѓанското општество може да поттикнуваат јавен консензус и да ги поттикнуваат локалните власти за реформи, на искоренување на дискриминацијата преку стратегии

за создавање државен систем за заштита и унапредување на човековите и малцинските права со формирање мрежа за размена на знаења, за изградување заедничка основа за разбирање, поттикнување на соработка со јавниот и приватниот сектор, дури и со ублажување на напнатоста меѓу различните етничките групи или заедници, да овозможат да се чуе гласот на заинтересираните страни, а особено на маргинализираната популација, и да помогне да се обезбеди дека нивните ставови ќе се земат предвид во донесување на одлуките за политиката и програмите. Граѓанските организации треба да помогнат да се зајакне и избалансира исходот на програмите со нудење знаења за локалната заедница, преку утврдување можни ризици, давање целна помош и нејзино приближување на локалната заедница, да се донесат иновативни идеи и решенија за разбирање и толеранција и на локално и на државно ниво. Тие може да помогнат да се обезбеди стручно знаење и да се зголемат капацитетите за ефективно нудење услуги, посебно во опкружување со ниски капацитети на јавниот сектор или во постоещи ситуации, да се подобрат јавната транспарентност и одговорноста за активностите на сите учесници, со што ќе се придонесе за поволно опкружување за добро државничко управување.

Активностите за подобрување на односите меѓу различните етнички групи или заедници треба да бидат насочени кон подобрување на социјалната и правната заштита на ниво на заедницата и развивање на солидарност на заедницата и на заедниците, преку подобрување на меѓусебните и меѓугенерациските врски, како и да се изнајдат нови начини на меѓусебно дејствување со локалните власти. Граѓанските организации може да организираат семинари за локалните власти, за вработените во локалната управа, за припадниците на етничките групи или заедници, и да публикуваат брошури за односите во заедницата. Припадниците на етничките групи или заедници ќе се мобилизираат на активности со коишто би си помогнале самите себеси. Маргинализираните групи или заедници се соочуваат со повеќе неповолни околности, вклучувајќи го животот во мали населби во рурални подрачја, со ниско ниво на образование, висока стапка на невработеност, социјална исклученост и дискриминација и со недостиг од информации, тешкотии што граѓанските организации може да помогнат да се надминат и да се подобрат.

Во Хрватска, на пример, со помош на видеофилм се претставени неколку успешни проекти за создавање доход во вакви популации, со што е направен обид да се охрабрат и другите припадници на таа заедница. Овој проект го кофинансирала и локална фондација, а филмот е дистрибуиран преку органите во локалните власти за да се запознаат други припадници на етничката група/заедница, но и на други етнички групи/заедници. Искуствата покажуваат дека со надминување на егзистенцијалните проблеми се создаваат

поповолни услови за развој на културата на толеранција меѓу припадниците на етничките групи или заедници.

Практичен придонес на граѓанскиот сектор

Искуствата од регионот говорат дека граѓанскиот сектор игра важна улога во исполнувањето на можеби најважниот од критериумите од Копенхаген, во градењето институции способни да обезбедат гаранции за заштита и унапредување на човековите и малцинските права. Постојат различни видувања за просторот за дејствување на граѓанскиот сектор во политичките активности, во заштитата на политичките права. Едно од нив е дека граѓанските активисти имаат исти уставни права како другите граѓани и неуставно е да им се ограничуваат нивните права на поинаков начин од она што е уредено со закон. Но, есенцијално за ефективното дејствување на граѓанските организации е изградбата и постојаното усовршување или надолжувањето на механизмите преку коишто тие придонесуваат и суштински влијаат врз почитувањето на принципите на еднаквост и недискриминација, со што го помагаат процесот на транзиција во отворени демократски општества на државите од регионот на ЈИЕ, или сега Западен Балкан, коишто побарале членство во Унијата.

Еден од механизмите е да се донесе акциски план или план за дејствување на една или на повеќе здружени граѓански организации, со предвидени мерки за дејствување. Предлозите за измени во легислативата, јавното изнесување ставови и мислења за законските акти, за забрзување на хармонизацијата на државното законодавство со законодавството на Унијата и активно учество во подготовката и имплементацијата на државните стратегии од доменот на нивното дејствување, но и да се обезбеди поголемо учество на јавноста, се само дел од мерките на глобалната стратегија за активности. Тоа би се постигнало преку изготвување сопствени предлог-текстови како придонес во формирањето на правната рамка за дејствување, преку влијание и учество во формирање институционална рамка како основа на системот за заштита и унапредување на човековите и малцинските права, влијание и притисок врз власта за примена на меѓународните стандарди и стандардите на ЕУ, мониторинг врз предложени законски проекти, но и по донесувањето, врз спроведувањето и нивната имплементација...

Како итни мерки за дејствување во Македонија би ги предложиле активностите за пристапување кон Повелбата за заштита на регионалните и малцинските јазици и усвојување на законски акт за заштита и унапредување на правата на малцинствата, каков што има Хрватска од 1992 година,

донесен по препорака на учесниците на Хашката конференција за државите од некогашна СФРЈ и Законот од 1998 година на заедницата Србија и Црна Гора, тогаш СРЈ. Меѓу итните мерки, коишто би се реализирале за време на првата година од дејствувањето на граѓанската организација или здружените организации, би требало да најде место мониторингот над функционирањето на собраниската Комисија за односи меѓу етничките заедници. Од македонските искуства одличен пристап е изготвувањето на Алтернативниот извештај за состојбата со малцинските права од седумдесетината македонски граѓански организации до Советот на Европа, чија Рамковна конвенција за заштита на правата на националните малцинства Република Македонија ја ратификува во 1998 година.

Регионалната соработка со размена на искуства за иницијативи би била среднорочна мерка, којашто би се спровела во првите две до три години од дејствувањето, а како долгорочни мерки, за коишто е потребен подолг период, се предлагаат утврдувањето потреби и можности за институционална реорганизација, создавањето поголем број специјализирани и независни институции за заштита и унапредување на човековите и малцинските права, утврдувањето можностите и предлагање измени во наставните програми во процесот на образованието, особено заради воведување наставни содржини за заштита и унапредување на човековите и малцинските права и семинари за едукација на наставниот кадар. Поттикнувањето на јавното мислење и ефективното учество на јавноста има за цел да се обезбеди учество и поддршка на јавноста за одлуките и мерките преземени од страна на државните органи или критички однос доколку се покаже дека се недоволно ефикасни. Неопходно е да се обезбеди интерактивно учество на јавноста во процесот на донесување одлуки, во преземените мерки и во креирање и имплементација на државната стратегија и малцинска политика.

Учеството на граѓанскиот сектор и на меѓународната заедница во овој процес ќе создаде поширока можност за претставување на идеите, за остварување на целите за намалување на злоупотреба на правата, како и за воспоставување квалитетен систем за заштита и унапредување на човековите и малцинските права во Република Македонија.

Со оглед на тоа дека процесот на создавање и имплементирање државна стратегија подразбира и активно вклучување на граѓаните во тој процес, обезбедувањето соодветна поддршка од страна на граѓанскиот сектор треба да се подготви пред да се започне со активностите.

Периодот на подготовка и кординација треба да се искористи и за зајакнување на улогата на граѓанскиот сектор, за создавање мрежа од граѓански организации за дејствување и за создавање капацитети, потоа за информативни кампањи со коишто ќе се промовираат активностите и да се иницираат конкретни активности за кои ќе се утврди дека е неопходна

широка јавна поддршка. Притоа, треба да се организираат активностите за усвојување државна стратегија, за забрзување на усвојувањето закон за заштита и унапредување на малцинските права и за организирање дебати, тркалезни маси и собири за поттикнување квалитетна имплементација на тој закон. Среднорочни мерки за дејствување се создавањето мрежа од локални граѓански организации, преземање конкретни активности за учество на јавноста во процесот на донесување одлуки преку дебати или отворена пошта и да се запознае јавноста со мерките преку кампањи, тркалезни маси и работилници, во што активно ќе се вклучат медиумите. Долгорочни мерки што се предлагаат се создавањето институционални можности за мониторинг на активноста на државните институции, создавањето можности за активно учество на јавноста во активностите на граѓанскиот сектор и капацитети за следење и анализа на мислењето на јавноста за дејствувањето.

Јавната акција ќе има за цел да ги следи активностите на државните институции и да биде нивни катализатор или коректор. За да се постигне оваа улога, ќе се иницираат активности со цел да се востановат или, онаму каде што се востановени, да се почитуваат принципите на еднаквост и на недискриминација. Граѓанските организации ќе се залагаат за транспарентно, одговорно и отчетно работење на државните институции. Во планот за дејствување ќе се вклучат и иницирање и поддршка на групи граѓани во промовирање на идејата за недискриминација врз основа на принципот на еднаквост на сите граѓани.

— Улогата на државата и граѓанските организации во заштитата на правата на човекот - дуо или дуел?

Грижата за човековиот живот и среќа, а не нивното уништување, е првата и единствена цел на доброто владеење.

Томас Џеферсон

Потребата за заштита на човековите права во денешниот свет објективно постои. Самиот нивни карактер, нивната предегзистентност во однос на државната власт, ја наметнува потребата од постоење на организирани државни органи за нивна заштита.

Антички корени - британско-француско-американско наследство?

Првите историски траги за појавата на „права“, на човекот се евидентни уште во 2000 г.п.н.е. во Хамурабиевиот законик во којшто владетелот промовира определен примитивен концепт на права за населението. Концептот за човековите права како неотуѓиви и неповредливи од страна на државата и поединците е тесно поврзан со историјата на демократијата. Човековите права своите корени ги имаат во античка Грција каде што граѓаните на грчките полиси, меѓу другото, уживале право на говор (исигорија) и право на еднаквост (исиномија). Приказната за човековите права продолжува во средниот век и редуцираните привилегии стипулирани во „Magna Charta Libertatum“ преку Џон Лок, Пејн, Џеферсон и Мил за да се надоврзе на тоа американската и француската револуција со актите од исклучително значење (Декларацијата за независност, Уставот на САД, Декларацијата за правата

на човекот и граѓанинот „Bill of Rights“, но и Федералистичките списи). Овие документи имале големо влијание врз голем број уставни, но и на голем број меѓународни договори, конвенции (насочени против ропството, но и за заштита на правата на човекот во вооружени конфликти и малцинските права) донесени во периодот до Втората светска војна. Правата на човекот својот триумф го доживуваат по Втората светска војна со формирањето на Обединетите нации и усвојувањето на Општата декларација за правата на човекот (1948), пактовите за граѓански и политички и социјално-економски и културни права (1966), редица меѓународни конвенции, но и од големо значење за нас - Европската конвенција за правата на човекот и основните слободи (1950).

Иако, гледано од страна, сведоци сме на една условно хиперпродукција на разни меѓународни правни акти од различни меѓународни организации во последниве педесетина години, сепак прашањето што неодминливо се наметнува е нивната имплементација. Консекветно на тоа, конечната реализација на идејата за правата на човекот не може и не смее да се сведе само на декларативно прифатени норми и одредби, туку мора да се реализира преку создавање јасен, прецизен и конкретен систем на имплементација на прифатените обврски на секоја држава-потписничка на меѓународно правен акт.

Во зависност од уставниот поредок на секоја држава, имплементацијата може да биде преку директна примена на нормите од меѓународното право и преку трансформација на тие норми во домашното право на начин пропишан со уставот на земјата- потписничка. Покрај тоа, обврската на државата-потписничка се состои и во „овозможување правен лек на лицето чии признаени права или слободи се повредени“⁴. Оваа формулација уште еднаш ги потврдува согледувањата на англискиот конституционалист од XIX век, Алберт Дајси: „Правото постои таму каде што постојат правни лекови“ (ubi ius – ubi remedium).

Постојано мора да се има предвид дека правата на човекот не се имплементираат само со усвојување закони и обезбедување постапки по правни лекови. Вистинските промени треба да се случуваат во самите држави преку континуирано создавање предуслови за непречено уживање на правата на човекот. Денеска во светот не постои држава којашто не ги крши човековите права. Затоа е важно кршењето на човековите права да биде коригирано и сведено на минимум. Какво е македонското искуство во оваа област?

⁴ Меѓународен пакт за граѓански и политички права, чл.2

Македонско искуство

Во Уставот на Република Македонија од 1991 година се позиционирани четири органи чија надлежност е заштитата на слободите и правата. Во Република Македонија надлежни за заштита на човековите права се: редовните судови, Уставниот суд на Република Македонија, Народниот правобранител и Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот. Притоа, првите два облика се главни, а вторите два споредни и превентивни, бидејќи тие претставуваат облик на инволвирање на Собранието на Република Македонија во заштитата на човековите права.

Редовните судови се најефикасниот механизам за заштита на човековите права од повеќе причини: прво, поради фактот што овој механизам овозможува заштита на сите човекови права; второ, поради објективноста која произлегува од постоењето повеќе инстанции во постапката за заштита на правата и, конечно, поради фактот што работата на редовните судови е најстара постапка од наведените и најблиска до граѓаните.

Уставниот суд на Република Македонија ги штити човековите права на два начина: преку контрола на уставноста на законите и уставноста и законитоста на другите прописи и колективни договори и преку заштита на слободите и правата на човекот и граѓанинот кои се однесуваат на слободата на уверувањето, совеста, мислата и јавното изразување на мислата, политичкото здружување и дејствување и забраната на дискриминација на граѓаните по основ на пол, раса, верска, национална и социјална припадност⁵ (член 110 од Уставот на РМ). Ова уставно решение го отвора прашањето на кој начин е извршена селекцијата на правата и слободите коишто се таксативно набројани. Образложението на Уставот на РМ не даде одговор на ова прашање.

Народниот правобранител ги штити уставните и законските права на граѓаните кога им се повредени од органите на државната управа и од други органи и организации што имаат јавни овластувања (член 72 од Уставот на РМ). Потребата од постоење на оваа институција е резултат на зголемувањето на државната администрација и можноста на нејзино мешање во животот на граѓаните, а особено во нивната приватна сфера. Со оглед на фактот дека се работи за релативно нова институција, нејзино промовирање меѓу граѓаните беше извршено преку интензивни посети на народниот правобранител во повеќе градови на државата, со чести обраќања до средствата за јавно информирање, подготовка на извештаи,

⁵ Во овој спор Уставниот суд има право да го поништи конечниот, правосилен и поединечен, со кој е направена повредата на наведените права и слободи (член 56 од Деловникот на Уставниот суд на РМ).

но и со активното партиципирање на седниците на Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот.

Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот е комисија формирана од страна на Собранието на РМ и нејзините наоди можат да бидат основ за поведување постапка за одговорност на носителите на јавни функции. Иако досега беа разгледани поголем број повреди на човековите права (аферата „Прислушување“, правата на Македонците кои што живеат во соседните држави, прашањето на раселените лица итн.), сепак тоа не водеше кон конкретно утврдување на одговорност на носител на јавна функција. За досегашната работа на Постојаната анкетна комисија се наметнуваат следниве заклучоци: прво, Постојаната анкетна комисија во досегашниот период не го најде своето место во уставниот систем на РМ; второ, заштитата на човековите права речиси целосно му е препуштена на редовното судство; трето, граѓаните не се запознаени за постоењето на вакво тело на Собранието, чија единствена улога е предлагање на утврдување политичка одговорност за носителите на јавни функции чиј избор е во надлежност на Собранието; и, четврто, во работата на комисијата е присутна силна политизација и наместо за утврдување повреди на човековите права, Комисијата се користи за политички маркетинг.

Претставениот уставен дизајн нуди лош облик на контрола на правата. Во случаи кога имаме повеќе органи кои се надлежни, можен е судир на надлежности, што секогаш води кон намалување на ефикасноста на контролниот механизам. Самата ситуација се влошува со тоа што нивните надлежности и меѓусебните односи не се јасно нормативно уредени. Покрај тоа, нагласена е некоординираноста на споредните органи во заштитата на човековите права.

Нова глава во заштитата на човековите права во Македонија отвора ратификацијата на Европската конвенција за правата на човекот и основните слободи. Република Македонија ја ратификува оваа конвенција на 27 февруари 1997 година. Тоа овозможи непосредна примена на одредбите на Конвенцијата од страна на судовите во Република Македонија. Покрај тоа, Република Македонија ги прифати одредбите на членовите 25 и 46, со кои се прифаќа правото на индивидуална жалба против држава-членка заради повреда на слободите и правата стипулирани во Конвенцијата, како и надлежноста на Европскиот суд за човекови права (формиран со протоколот бр. 11 на Конвенцијата) од 1 јануари 1998 година.

Како иницијатор на постапката пред Европскиот суд за човекови права може да се јави индивидуа, граѓанска организација или група на индивидуи кои се жртва на повреда на правата наведени во Конвенцијата, сторени од страна на некоја договорна страна. Судот ќе ја разгледа жалбата само доколку се

исцрпени сите домашни правни лекови и ако жалбата е поднесена во рок од шест месеци од денот кога е донесена конечната пресуда. Притоа, мора да се води сметка кои слободи и права се заштитени со Конвенцијата.⁶ Покрај тоа, Судот не прифаќа анонимни индивидуални жалби.

Во периодот од 1998 до 2003 година до Европскиот суд за човекови права се поднесени околу 150 индивидуални жалби од Република Македонија. Жалбите во најголем број се однесуваат на повреда на одредбите за правично судење и судење во разумен рок, на заштитата на правото на сопственост, слободата на совеста и религијата, на правото на образование итн.

Меѓународен мониторинг

Меѓународниот мониторинг во повеќе сфери на животот во Македонија, вклучително и во сферата на човековите права, е присутен уште од самиот почетокот на транзицијата во демократија. Голем број меѓународни владини и невладини организации вршеа и вршат мониторинг на состојбата со човековите права: ОБСЕ, Хелсиншкиот комитет за човекови права, Амнести интернешнл (Amnesty International), Транспаренси интернешнл (Transparency International), Советот на Европа итн. Американскиот Стејт департмент секоја година објавува извештај за состојбата со човековите права во Македонија.

Исто така, прашањето на состојбата со човековите права претставува составен дел на извештаите на Европската Унија за состојбите и промените во државите–кандидати за членство во Унијата. Така, на пример, Извештајот од јуни 1999 година има констатирано бројни недостатоци и негативни појави: бавноста на судството, недефинираната надлежност и непрецизната постапка во заштитата на правата на човекот, пристрасното информирање на националната телевизија за време на изборната кампања итн. Овој извештај зголемувањето на бројот на етничките Албанци во јавната администрација го оценува како позитивен чекор!

Разгледувајќи го Извештајот на американскиот Стејт департмент за човековите права, во Македонија во 2003 година ќе ги забележиме следните опсервации: постоење инциденти при кои бил одземен живот на 4 лица во текот на годината, постоење информации за поголем број случаи на прекумерна употреба на сила од страна на полицијата, проблеми кои се појавуваат со имплементацијата на одредбите на Рамковниот договор (во областа на образованието, правичната застапеност во јавната

⁶ Конвенцијата, на пример, не ги заштитува правото на државјанство, правото на брак, правото на азил итн.

администрација итн.), постоење насилство и дискриминација врз жените (особено кај ромската и албанската популација), трговија со луѓе, зголемен број злоупотреби врз децата (дури 52 случаи во 2003 година), но и влошени услови за работа на работниците во поглед на должината на работното време.

Овој извештај, како и извештаите на другите, веќе споменати организации, ни укажуваат дека Република Македонија сè уште е соочена со сериозни повреди на човековите права кои произлегуваат од делумното нефункционирање на институциите на системот во определни области. Евроатлантската определба на Република Македонија сама по себе налага овие недостатоци да бидат отстранети во што покус временски рок. Само за потсетување, еден од критериумите од Копенхаген за полноправно членство во ЕУ се однесува на „постигнатата стабилност на институциите со кои се гарантираат човековите права, почитувањето и заштитата на правата на малцинствата и правната држава.“

Постоењето меѓународен мониторинг во областа на човековите права не претставува новина за другите држави во Централна и Источна Европа. Голем дел од овие држави се соочија со сериозни недостатоци на полето на заштитата на човековите права, пред сè како резултат на комунистичкото наследство. Хрватска, Унгарија и балтичките земји се соочија со сериозни забелешки во областа на заштитата на малцинствата. Дел од овие држави се соочија со политички гарнитурни кај кои постоеше тенденција на латентно ограничување на човековите права, како што е случајот со Словачка во времето на владата на Владимир Мечијар. Од тие причини, меѓународниот мониторинг е особено значаен заради маркирање на проблемите во земјите во транзиција и нивно поекспедитивно отстранување и во функција на рационално распоредување на активностите на државата и граѓанските организации во сферата на заштитата на човековите права.

Граѓанските организации и човековите права во Македонија

Со почетокот на транзицијата од социјализам во демократија, Македонија се најде заплисната од бран на, во тоа време, нови форми на граѓанско организирање попознати под терминот „невладини организации“. Нивниот број ја достигна бројката од преку 4500 регистрирани здруженија на граѓани. Овој тренд на интензивирање на граѓанското здружување е присутен и во другите транзициски земји, но и во САД каде што во 1998 година постоеја преку 1,6 милиони непрофитни организации, при што овој број беше за два и пол пати поголем од ситуацијата пред 20 години.

Оваа „револуција“ во граѓанскиот сектор се должи на намалената

способност на државата самата да се соочи со заштитата на човековите права, социјалната заштита, развојот, предизвиците за заштита на животната средина и на фактот дека граѓаните во новосоздадените демократски услови се обидоа да земат подиректно и поактивно учество во решавањето на социјалните проблеми и на јавните работи, воопшто. Како што веќе нагласивме, во процесот на интернационализација на човековите права граѓанскиот сектор на меѓународно ниво има значајна улога во мониторингот на кршењето на човековите права, но и во создавањето на т.н. „меко право“⁷.

Начинот на регистрирање граѓански организации во Република Македонија е уреден со Законот за здруженија на граѓани и фондации кој, како што самиот наслов кажува, предвидува два типа граѓански организации. Законот предвидува релативно едноставна и брза процедура за регистрација на здружение на граѓани. Здружение на граѓани можат да основаат најмалку пет полнолетни граѓани, државјани на Република Македонија. Регистрацијата на здружението на граѓани се врши во надлежниот суд и за тоа се потребни следните акти: акт за основање, програма, статут, одлука за избор на органи, како и уплата на соодветна судска такса.

Во последната деценија Македонија доживеа вистинска ренесанса на нејзиното половина век заспано граѓанско општество. Граѓанскиот сектор заслужува признание за подвигот што го направи со промовирањето на човековите права, запознавањето на граѓаните со демократските вредности, воспоставувањето меѓународна соработка која овозможи имплементирање на странските искуства во нашата земја, подобрувањето на правата на малцинствата (особено на правата на Албанците и Ромите), справувањето со бегалската криза во 1999 година, популаризацијата на одредбите од Рамковниот договор, мобилизирањето на јавноста за правата на жените и спречувањето на семејното насилство, правата на децата итн. Притоа, граѓанскиот сектор многу пати се најде во ситуација да биде на спротивната страна од државата во пристапот кон решавање на определени прашања во врска со заштитата на човековите права во Македонија. И во тоа се состои и големината на граѓанскиот сектор кој секогаш кога се согласува со акциите на државните органи во оваа сфера треба на сите можни начини (финансиски, логистички) да ги помогне истите, но и истовремено секогаш кога не се согласува со акциите на државните органи истото да ѝ го соопшти на јавноста. Само јавноста како колективна акција може да го сопре самоволието и арогантноста на секоја власт.

На крајот, би се задржале на можните подобрувања во работата на

⁷ Декларации и политички акти коишто немаат обврзувачко дејство, но коишто создаваат морални обврски и го трасираат патот за развој на меѓународното право за правата на човекот.

граѓанските организации со цел истите да ги остваруваат целите поради кои се формирани на поефективен начин: прво, треба да се интензивира соработката меѓу граѓанските организации и домашниот бизнис-сектор со цел граѓанскиот сектор да стане понезависен спрема странските извори на финансирање и понагласено да се насочи кон домашни ресурси⁸; второ, треба уште повеќе да се интензивира соработката на граѓанските организации и државните органи и нивно заедничко учество и кофинансирање на проекти што ќе овозможи поголема партиципација на граѓаните во власта (добар пример за овој вид соработка е неодамна промовираната канцеларија за врски со граѓаните на Собранието на РМ и Граѓанската асоцијација „Мост“); трето, подобар увид во распределбата на финансиските средства со цел постигнување ефикасност во работата на граѓанските организации⁹ (во тој контекст препорачливо е создавање независни комисии од страна на финансиерите, при што ефикасната распределба на средства би била предуслов за понатамошно финансирање на граѓанските организации, како и воведување еден вид индекс на ефикасност); четврто, поголема транспарентност во работата и отвореност за нови активисти во граѓанските организации; и, петто, насочување на работата на граѓанските организации кон новите загрозени групи и права (лицата со посебни потреби, помалите малцинства, правото на здрава животна средина итн.).

Мислиме дека овие модификации во работата на граѓанските организации ќе придонесат за подобрување на ефектите на нивното работење и за јакнење на граѓанското општество, ќе ни помогнат во создавањето слободно општество на рамноправни и еднакви граѓани, но и во докажувањето на фактот дека Македонија и нејзините граѓани, по вредностите кои ги споделуваат, претставуваат неразделен и составен дел на западниот свет.

⁸ Во истражувањето на Институтот за трајни заедници спроведено во 2001 година дури 72% од анкетираниите граѓански организации одговориле дека соработката со бизнис-секторот е незадоволителна.

⁹ Се должи на постоењето поголема дискрепанца меѓу надоместоците за плата исплатени во определени граѓански организации и просечната плата исплатена во РМ.

Белешки за авторите

Маријана Иванова е родена на 28.04.1962 година во Скопје. Дипломирала на Факултетот за новинарство во Скопје во 1984 година. Работела како новинар во Македонската телевизија, во редакцијата на весниците „Вечер“, „Македонија денес“, „Денес“, а соработувала и со весниците „Форум“, „Актуел“, потоа „Мрежа 21“ од Велика Британија, „Евробалканс“ од Грција и други. Добитник е на наградите: Новинар на годината, награда на „Вечер“ за 1990 година; Зелено јаболко, награда на Движењето на еколозите на Македонија за 1992 година; наградата на фондацијата Хенри Форд за Кампањата за заштита на островот Голем Град во Преспанското Езеро за 1999 година и наградата на Ројтер за новинарство за животната средина за 2000 година. Маријана Иванова работи како координатор на Програмата за уметност и култура во Фондацијата Институт отворено општество – Македонија.

Владо Каранфиловски е роден на 9.03.1970 година во Битола. Апсоловент е на Факултетот за туризам и угостителство во Охрид. Работел во П.П. „Махок-импорт“ и Т.А. „Палас“ во Битола. Бил волонтер во повеќе граѓански организации, а работел на повеќе проекти во Младинскиот културен центар од Битола.

Елеонора Стојкова е родена на 26.02.1971 година во Скопје. Магистрирала на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања во Скопје во 1999 година. Автор е на повеќе научни трудови, меѓу кои: „Кичот и младите луѓе“, „Интернет и младите луѓе“, „Американизација, глобализација, междонационализација“, „Междонационализација во Република Македонија“ и други.

Жанета Ќосе е родена на 21.05.1966 година во Прилеп. Дипломирала на Интердисциплинарните студии по новинарство на Правниот факултет во Скопје, а магистрирала на Европските студии за интеграција и комуникации на Филозофскиот факултет во Скопје. Жанета Ќосе работела како новинар во редакциите на „Вечер“ и „Нова Македонија“. Во 1999 година е наградена со годишната награда на Нова Македонија за особени постигнувања во новинарството, посебно за серијата репортажи од Косово. Има објавено повеќе од 4000 текстови и голем број научни трудови. Автор е на збирката поезија за деца „Свездени желби“, 1996 година. Од 1999 година е директор за односи со јавноста и маркетинг на Амбасадата на сите деца во светот.

Мишо Докмановиќ е роден на 05.07.1979 година во Загреб. Дипломира на Правниот факултет во Скопје, на групата за меѓународно право, како најдобар студент на генерацијата. Ангажиран е како демонстратор по Историја на правото, Современа историја и историја на Македонија (XIX-XX век) на Правниот факултет. Студент е на постдипломските студии по државно-правна историја на Македонија.

